

ZEHRA İPŞİROĞLU

Düşünmeyi
Öğrenme ve
Öğretme

AFA
DENEME

Avusturya Lisesini bitirdikten sonra, Alman Dili ve Edebiyatı ve felsefe öğrenimini İstanbul, Freiburg ve Berlin'de sürdürdü. 1976'da İstanbul Üniversitesinde "Uyumsuz Tiyatroda Gerçekçilik" teziyle doktorasını, 1987'de "Çağdaş Alman Tiyatrosu'nda Yabancılaştırma Olgusu" teziyle doçentliğini verdi.

1977'de (*Milliyet*) film öyküsü yarışması birincilik ödülünü, 1987'de (*Milliyet*) roman ve öykü eleştiri yarışması birincilik ödülünü aldı.

1980'den bu yana çeşitli sanat ve edebiyat dergilerinde inceleme, deneme, eleştiri yazıları, şiir ve öykü çevirileri yayınlanmaktadır. Halen İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yabancı Diller Eğitim Bölümü Almanca Anabilim Dalında öğretim üyesidir.

Yazarın *Uyumsuz Tiyatroda Gerçekçilik*, (1978), *Tiyatroda Devrim*, (1988) adlı kitaplarının yanı sıra Friedrich Dürrenmatt: *Yargıç ve Celladı*, (Cem Yayınevi, İstanbul 1983, 3. baskı: İnkılap Yayınevi, 1989) adlı bir de çevirisi bulunmaktadır.

AFA – Deneme: 9
AFA – Yayınları: 71

ISBN 975 – 414 – 009 – X

Ocak. 1989
İkinci Baskı: Kasım 1989
Üçüncü Baskı: Ocak 1997

© AFA Yayınları, 1988

Bu kitabın tüm hakları
AFA Yayıncılık A.Ş.'ye aittir.

Dizgi: AFA Yayıncılık A.Ş.
Baskı: Özener Matbaası
Cilt: Kısmet Mücellithanesi

AFA Yayıncılık A.Ş., İstiklal Cad. Bekar Sok. No 17 80080
Taksim – İSTANBUL
Tel: 212 245 39 67

ZEHRA İPŞİROĞLU

**Düşünmeyi Öğrenme ve
Öğretme**

AFA
YAYINLARI

İçindekiler

Giriş 7

I. Eleştirel Düşüncenin Eksikliği 13

1. Bir Deney	13
2. Kitap Okuyor muyuz?	39

II. Eleştirel Düşünmeyi Öğrenme 49

1. Öğretim Üyesi Öğrenci Diyalogu
Sağlıklı Bir Eğitime Doğru	49
2. Yazın Nedir?
Göçmen İşçi Yazını – Bir Ders Örneği	65
3. Yazın Tarihi Nedir?
Yazın Tarihine Yorumbilimsel Bir Yaklaşım	77
4. Yaşın Eleştirisi Nedir?	86

Sonuç: Düşünme Korkusu 95

Dipnotlar 97

Giriş

Geçen yıl Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde İsviçre yazını üzerine yapılan bir sempozyum dolayısıyla İzmir'e gitmiştim. Ege Üniversitesi Almanca Bölümü son sınıf öğrencileriyle yaptığım bir söyleşi sırasında, öğrencilerden biri üniversiteyi bitirdikten sonra, büyük bir olasılıkla özel bir şirkette ithalat ihracat işinde çalışmak istediğini anlattı. Dilediği gibi bir iş bulamazsa, babasından kalma az bir sermayesi vardı, bir arkadaşıyla ortak bir bakkal dükkanı açabilirdi. Bu iş de yürümezse, belki üniversiteye araştırma görevlisi olarak girecekti. Benden öğrenmek istediği akademik kariyerin kendisi için uygun bir seçim olup olmadığıydı. Şaşırmıştım. Üniversitenin maddi açıdan hiç de doyurucu bir iş olmadığını söyledim ona. Bizim alanımızda üniversitede kalmanın tek nedeni olabilirdi, o da olağanüstü bir sevgi ya da tutku. "Ne sevgisi?" "Kitap okuma, okuduğunun üzerinde düşünme, araştırma yapma ve okuduğunu başkalarıyla paylaşma. Okumayı seviyor musun?" "Hiç" dedi. "Gerçi iyi bir öğrenciyim ama kitapla aram ne yalan söyleyeyim hiç de iyi değil. Bir kitabı elime aldığım anda, içim sıkılmaya başlıyor." O zaman bu işi unutmasını söyledim. Şimdi şaşırma sırası ondaydı. Büyük bir içtenlikle "Sizin üniversiteniz buradan çok farklı olmalı" dedi. "Ne gibi?" "Yani üniversitede kalmanın tek nedeni sizin söylediğiniz gibi okuma tutkusuyorsa, böyle bir tutkuyu ben burada hiçbir öğretim üyesinde gör-

medim de. Üniversitede hoca olmak için, kitap okumayı sevmenin gerekli olduğunu düşünmemiştim hiç."

Dört yıl üniversitede başarılı bir öğrenci olarak okuyan ama üniversitenin ne olduğunu bile bilmeyen öğrenciye hiç bir yanıt veremedim. Ne diyebilirdim? Söyledikleri acı bir gerçeği dile getirmiyor muydu? Üniversitelerimizde ders veren seçkin aydın kesimin acaba yüzde kaç düşünen, okuyan, araştırma yapan mesleğine bağlı insanlardan oluşuyor? Her yıl mezun ettikleri yüzbinlerce öğrencinin içinde yüzde kaç üniversitenin ne olduğunun ya da en azından ne olması gerektiğinin bilincine varmış?

Adı olan ama kendisi olmayan üniversitelerimizin, düşünmenin yerini ezberciliğin, okumanın yerini bilgi yığmacasının aldığı çarpık bir öğretim sisteminin uzantısı olduğu bilinen bir gerçek. İlkokul çağından başlayarak yıllar yılı yaşamdan kopuk, gereksiz bilgilerle beyni doldurulan öğrenci, yüksek öğretimde de değişik bir tutumla karşılaşmıyor. Not tutma, ezberleme, vize, sınav çarkı içinde bir kördövüştür gidiyor.¹ Kuşkusuz vizeleriyle yüklü ders programıyla, öğrenciyi de öğretim üyesini de birer "yük-eşeğine" dönüştüren YÖK'ün etkisi burada çok büyük. Ne var ki tüm sorunu YÖK'e bağlamak yüzeysel bir görüş. Çünkü bu sistem öteden beri bozuktur, YÖK onu dondurarak büsbütün işlemez kıldı. Ezbercilik sistemi içinde bağımsız düşünmenin ne olduğunu bile bilemeyen gençlik sorunu YÖK öncesinde de vardı. Ülkemizde 12 Eylül öncesinde korkunç boyutlara ulaşan anarşik olaylar bunun en somut örneği değil mi? Türlü baskılarla kişiliğinin gelişmesi engellenen öğrenci, bağımsız düşünme yetisinden yoksun olduğu için ucuz sloganların tuzağına

düştü kolaycana. Düşünsel düzeyde tartışma yapılamadığı, yapıcı bir diyalog kurulamadığı için, yıkıcılık ve zorbalık kol gezdi, onca gencin ölümüne neden olan silahlı çatışmalar birbirini izleyip durdu. Bugün yaşadığımız irtica olayı da aynı nedenden kaynaklanmıyor mu? Gericilerin elinde oyuncak olan gençlik kesimi temelinden çarpık bir eğitim sisteminin kurbanları. Yıllar yılı uzun bir beyin yıkama sürecinden geçtikten sonra bugünkü duruma gelmişler. Unutulmamalı ki bugün özgür olmama özgürlüğünü savunan sıkımbaşlı kızlarımız, 12 Eylül döneminde daha ortaokul öğrencisiydiler. Özgürce düşünemeyen, sorunlara eleştirel açıdan bakamayan bağımlı gençlik sorunu, temelinden çarpık bir eğitim sisteminden kaynaklanıyor. YÖK'ü sadece bu sistemin uzantısı olarak görmeliyiz.

Bu sorunun çözümü kuşkusuz öğretim sisteminin temelinden değişmesine, başka deyişle bir altyapı değişikliğine bağlıdır. Bu dönemde böyle bir değişikliği kolay yapamayacağımıza göre, yüksek öğretimin dar sınırları içinde ne yapılabilir diye düşünmeliyiz.² YÖK kuşkusuz bir engeldir ama kalıcı da değildir, gelip geçicidir. Bizim sorunumuz YÖK değil, YÖK'e karşın neler yapabileceğimiz olmalı. Başka bir deyişle sorunların çözümünü hep dış etkenlerde aramaktan vazgeçmeliyiz. YÖK'ü engel olarak öne sürerek her şeyi olurluna bırakmanın dürüst bir davranış olmadığı kanısındayım. Birçok değerli bilim adamı ne yazık ki bu yolu seçiyor. Örneğin çoğu üniversitelerde YÖK sisteminde başka bir şey yapılamayacağı gerekçesiyle, öğrencilerin en kötülerini bile yüksek notlarla geçiriliyor, yetersiz master ve doktora tezleri onaylanıyor. Böylece beğenilemeyen, kınanan YÖK'ün ek-

meğine yağ sürülüyor. Unutulmamalı ki YÖK birçok değerli bilim adamını üniversiteden uzaklaştırdı, uzaklaştıramadıklarını da böyle bir bezdirme yoluna gitti.

Yüksek öğretimde biz bugün, bu koşullarda nasıl yararlı olacağımızı düşünelim. Bu bağlamda yalnız sosyal bilim dallarında değil, teknik alanlarda okuyanlara da yönelik kitap okuma, okuduğunu özümseme, üzerinde düşünme doğrultusunda sağlıklı bir yazın öğretiminin çok yararlı olacağına inanıyorum. Son yirmi yıl içinde ülkemizde yazın araştırmaları alanında yazın tarihi, yöntemleri ve kuramları üzerine yerli ya da çeviri pek çok yayın yapıldı. Yapısalcılık, metne yönelik eleştiri, Marksist eleştiri gibi birbirine karşıt düşen çeşitli yaklaşımlar türlü tartışmalara yol açtı. Ne var ki tüm bu tartışmalar hep kısıtlı bir çevre içinde kaldı. Yüksek öğretimde yazın öğretimine ilişkin çok daha geniş bir kitleye yönelik sorunların üzerindeyse hemen hiç durulmadı. Üniversitelerde yabancı dil ve yazın öğretimi bugün hangi aşamadır? Öğrencilerin kültür düzeyleri nedir? Kitap okuyorlar mı? Okuyorlarsa ne tür kitaplar okuyorlar? Okumuyorlarsa nedenleri nedir? Kitap okuma alışkanlığı nasıl elde edilebilir? Yürürlükte olan öğretim sistemimiz şimdiye değin bu alanda yeterli olabilmiş mi? Olamamışsa nedenleri nedir? Yabancı dil ve yazın öğretimine bu alanda ne gibi yenilikler getirilebilir? Bu ve benzeri sorunlar üzerinde hiç durulmuyor. Oysa özellikle sosyal bilim dallarında okuyan gençliğin kültür düzeyinin günden güne başdöndürücü bir hızla düşmekte olduğunu görüyoruz.

Tüm bu sorunları gündeme getiren bu çalışmamı, özellikle İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Alman dili

ve edebiyatı okuyan öğrencileri göz önünde tutarak hazırladım. Aslında bu öğrenciler dil bildikleri ve yabancı bir kültürü az da olsa tanıdıkları için, ayrıcalıklı bir konumdalar. Büyük çoğunluğu tarih, coğrafya gibi diğer sosyal bilim dallarında okuyanlardan daha bilinçli ve düzeyli bir kesimi oluşturuyor. Bu bölümü bitirenlerden kimi rehberlik, çevirmenlik gibi işlerle uğraşırken, azımsanamayacak bir bölümü de orta öğretimde Almanca öğretmeni olarak çalışıyor. Öğrencilerle geçen yıl yaptığım bir soruşturmada öğretmenliğin istenilen mesleklerin başında geldiği görülüyor (% 68). Yine % 68'in bu bölümü bilinçle seçtiğini söylemesi çok sevindirici. Ne var ki şimdiye değin ki deneyimlerimiz bu öğrencilerin de kültür ve ilgi düzeylerinin oldukça düşük olduğunu gösteriyor.

Gerek yabancı dil ve yazın dallarında gerek öteki bilim dallarında değişmeyen gerçek, yüksek öğretimin yaşamdan kopuk, soyut bir bilgi aktarmacılığının ötesine geçememesi. Yaşamında hiç kitap okumamış bir öğrenciye, yazın kuramları ve yöntemleri üzerine ne anlattıysanız anlatın, havada kalıyor. Bu nedenle öğrenciler dersten derse koşup harıl harıl not tutup ezberliyor, ilgisizlerse derslere girme gereksinimi bile duymuyor, başkalarının tuttuğu notlardan sınava hazırlanıyor. Ama sonuç aynı, ilgilisi de ilgisizi de, bir şeyler öğrenmek isteyeniyi de istemeyeni de soyut bir bilgi yığmacası ve sınav baskısı içinde tıkanıp kalıyorlar.

Sorunu temel bir kültür sorunu olarak değerlendirip bu durumda köklü değişiklikler yapılmadıkça, öğrencinin kültür düzeyinin günden güne daha da düşeceği açıktır. Hazır bilgi aktarmacılığının ve ezberciliğin yerini düşünme

ve okuma sevgisinin aldığı verimli bir ortamın sağlanabilmesi için, kendi deneyimlerimden yararlanarak bazı öneriler getirmeye çalıştım. Bu kitabı eğitim çıkmazımızın bilincinde olanlara yönelik bir model kitabı olarak düşündüm, aynı zamanda öğretim sorunlarıyla doğrudan ilgisi olmayan ama düşünmeden korkmadan yazın dünyasına girmek isteyen daha geniş bir okuyucu kesimine de sesleniyor. Kitabın ilk bölümünde üniversitenin mutfak içi sorunlarına ışık tutan bir deneyden yola çıktım. Amacını üniversite gençliğinin bugünkü düzeyini belirgin bir biçimde göstermekti. İkinci bölümde yazın tarihi, yazın eleştirisi gibi kolaylıkla soyut bir bilgi yığılmasına dönüşebilecek derslerden yola çıkarak ezberciliği önleyecek, hoca öğrenci diyalogunu canlı tutacak ve öğrencinin etkin katılımını sağlayabilecek yapıcı bir düşünsel ortamın kurulabilmesi için gereken koşulların üzerinde durdum ve somut öneriler getirmeye çalıştım.

I.Eleştirel Düşüncenin Eksikliği

1. Bir Deney

Bundan bir süre önce yüksek lisans öğrencilerimden biri tezini benim danışmanlığında hazırlamak istediğini söylediğinde hoşnut kalmamıştım. Doğrusu işim başımdan aşkındı, neyi ne zaman, nasıl yetiştireceğimi bilemiyordum. Ama benimle çalışmak isteyen öğrencinin öne sürdüğü gerekçe çok hoşuma gitmişti. "Siz de bizden biri gibisiniz" diyordu. "Bizimle birlikte düşünüyorsunuz, öğreniyorsunuz. Belli bir birikiminiz var kuşkusuz, bize yol gösteriyorsunuz, ipuçları veriyorsunuz. Ama sorunları hep birlikte düşünelim, araştıralım istiyorsunuz, yani hazır bilgi vermekten kaçınıyorsunuz."

Babam Mazhar Şevket İpşiroğlu'nun bir sözünü anımsadım. "Ben ne hocayım ne de bilim adamı, sadece düşünmeye çalışıyorum." Bilimle ya da hocalıkla düşünme çakışıyor muydu? O zaman pek anlam veremediğim bu sözleri, bilim adamlarının bilimsellikten, hocaların ansiklopedik bilgi aktarımından, düşünmeye, sorunlara eleştirel açıdan bakmaya hiç zaman bulamadıkları bu dönemde çok iyi anlıyorum. Babamın zaman zaman umutlandırıcı zaman zaman da acımasız eleştirilerinin ışığında, bir sorunun üzerinde enine boyuna nasıl düşünülebileceğini ve düşüncelerin bilimsel dilin kuruluşundan uzak bir biçimde nasıl dile getirilebilece-

ğini öğrenmeye çalışıyordum. Bu arada aşılması gereken engeller vardı: Bunlardan ilki ne denli soyut ya da anlaşıl-maz şeyler söyler ya da yazarsanız, o denli beğeniyle karşı-lanması ve bilimsel sayılması. İkincisi, öğrencinin beynini ne denli çok ansiklopedik bilgiyle doldurursanız, öylesine say-gınlık kazanmanız.

Evet, düşünmeye alışmamış bir toplumda, düşünmeyi öğrenme ve öğretme kolay değil. Yıllar yılı bilgi aktarmacılı-ğı ve ezberciliğe alışmış olan öğrencilere, okudukları bir şiir, öykü vb. üzerine kendi düşünceleri sorulduğunda şaşkına dönüyorlar. Düşünmeyi bilmediklerinden, önemini ve gerek-liliğini de kavramamış olduklarından, işi hemen basit bir alışverişe dönüştürüp onların adına düşünen birilerini bu-luyorlar. Böylece her dönem çoğunluğu yönlendiren birkaç "düşünen" çıkıyor, onların anlattıkları dinleniyor, notları ez-berleniyor, düşünceleri benimseniyor. Bu "düşünenler" üni-versite öğretiminin sanıldığı kadar umutsuz olmadığını gös-teriyorsa da, ezbercilik geleneği büyük çoğunlukta sürdürü-yor etkisini.

Şimdiye değin üzerinde yeterince durulmamış, hesabı verilmemiş olan bu sorunlara açıklık kazandırabilmek için bir deney yapmayı düşündüm. Bu deney için Ferid Edgü'nün çok ince bir alaylamayla kaleme aldığı "*Türk Politikacılarının Kültürle ve Sanatla Olan İlişkileri*" adlı deneme yazısını seç-tim. Yazıyı yazarın adını vermeden öğrencilere okudum ve onlardan bu yazıdan ne anladıklarını açıklamalarını istedim. Bu yazı hem yazınsal bir metnin okunup değerlendirilmesi hem de gerçeklere yapılan somut göndermeler açısından önem taşıyordu. Bakalım öğrenciler yazıyı doğru anlayıp

değerlendirebilecekler miydi? Bu girişimime üniversitedeki arkadaşlarım güldüler ve üniversite düzeyine gelmiş bir öğrencinin böyle bir yazıyı yanlış anlamasının olanaksız olduğunu söylediler. Ben aynı görüşte değildim.

Sonuç gerçekten beklenilmedik derecede çarpıcıydı. Yazıyı 92 öğrenciden sadece 4'ü anlamıştı. Geriye kalan 88 kişiden 11'i yazıda ileri sürülen düşüncelerle gerçekler arasındaki kopukluğu ayrımsamış, 77 kişiye yazıdaki görüşleri olduğu gibi almamıştı.

Yazıyı alıntıladıktan sonra, ilkin yanlış anlayanların görüşlerinden, sonra da yazının gerçeklerle bağdaşmadığını öne süren görüşlerden kesitler sunuyorum. Üniversite öğrencilerinin düzeyini olanca gerçekliğiyle verebilmek için yazılarda hiçbir düzeltme yapmadım.

Türk Politikacılarının Kültür ve Sanatla Olan İlişkileri

Ferit Edgü

Türk politikacılarının, kültür ve sanatla pek yakından ilgilenedikleri konusundaki yaygın inanç (genel!) Batı'dan kaynaklanıyor olsa gerektir. Batılılar, bilindiği üzere Türk insanını tanımadıkları gibi, tarihimizi de pek bilmezler. Ayrıca, o büyük yanlışları, Batıyı nesnel olmaktan alıkoymaktadır. Dolayısıyla Türklerin özellikle de politikacılarımızın okuyup yazdıklarına pek inanmazlar.

Batı etkisindeki birtakım aydın bozuntuları da bu yanlış kanıyı paylaşmakta, politikacılarımızın günahlarına girmektedirler.

1960'lı yıllarda, Paris'te bir kahve sohbeti sırasında, Lautréamont, Rimbaud, Jarry, Artaud gibi gerçeküstücülerin Tanrıları konusunda konuşulurken, (gençlik dolayısıyla) ikide bir söze girdiğimi gören, gerçeküstücülerin papası André Breton, bir ara, bana doğru dönmüş ve o genzinden gelen gururlu sesiyle, "Siz gerçekten Türk müsünüz?" diye sormuştu. "Hayır, demiştim, ben bir Jeune Turc'üm." Yanıtımdan pek hoşlanan Breton, "Ağzınızı açar açmaz anlamıştım" demişti.

Diyeceğim, Türkler konusunda, Batılılar, özellikle, Fransızlar, Almanlar, İngilizler, İskoçyalılar, İrlandalılar, Felemenkler, Belçikalılar, İsviçreliler, Danimarkalılar vb.

hem ön, hem de arka yargılıdırlar. Bizleri tanımadan hüküm verirler. Ne yazık ki, bu hükümler, hiçbir eleştiri süzgecinden geçmeden, bizde de bazı çevrelerde benimsenir.

Nedir bu hükümler?

Örneğin Türk politikacısı okumazmış!

Hatta Türk aydını bile okumazmış.

Yalnızca bazı.....(sansür) okurmuş.

Bunların hiçbir bilimsel temeli yoktur.

Çünkü istatistik yöntemler her ülkede değişiklikler gösterir. Göstermiyorsa göstermelidir. Örneğin, kağıt tüketimi, yayımlanan kitap sayısı, baskı sayısından oluşan bir istatistik her ülke için (okur sayısı açısından) sağlıklı sonuçları sergilemez. Örneğin Fransa'da, bir gazeteyi, ortalama 3,2 kişi okur. Türkiye'de ise 12 kişi. Bu oran, kitap konusunda çok daha büyüktür. Bir kitabı, belki de yüz kişi okur. Böylece, 3.000 satan bir kitap 300.000 kişi tarafından okunuyor demektir ki, bu da hiç de azımsanacak bir okur sayısı değildir.

Okurlar arasında en büyük yoğunluğu politikacılar oluşturmaktadır. Ülkemiz politikacıları, kim ne derse desin, Fransız, İtalyan, İngiliz meslektaşlarından çok daha fazla okumaktadır.

Birçok kişi bu savımıza inanmayacaktır ya da politikacıların çok işleri olmadığıyla açıklayacaklardır bu durumu.

Oysa ne biri ne de öbürüdür gerçek neden: Türk politikacısı bu toplumun en meraklı kesimini oluşturmaktadır. Uğraşları gereği, yurtlarını genelinde ve tüm boyutları içinde algılamak istemektedirler. Bunun için de, yalnız yurt gerçeklerinin değil, dünyada olup bitenlerin, bilimsel araştırmala-

rın, sanatsal yeniliklerin izleyicisi olmaları gerektiğinin bilincindedirler.

Bu olgu, özellikle 1960'lardan günümüze kendini daha bir duyurmaktadır. Son dönemlerin Türk politikacısının ilgi duymadığı kültür, sanat, bilim etkinliği, yeniliği yok gibidir.

1980'lerin başında yapılmış (ne yazık ki henüz yayımlanmamış) bir araştırmanın sonuçlarına göre, Türk politikacısının en fazla ilgi duyduğu alan, "felsefe ve mantık"tır.

Bunu sırasıyla,

2./ Tarih

3./ Toplumbilim

4./ Zooloji

5./ İktisat

6./ Matematik

7./ Çevrebilim

8./ Morfoloji

10./ Edebiyat

11./ Siberetik

12./ Hukuk

izlemektedir.

Gene bu araştırmanın sonuçlarından öğrendiğimize göre, politikacılar her hafta en az bir kitap okumaktır. (En çok okuyan 10 kitap.) Evinde kitaplığı olmayan hiçbir politikacı yoktur. Ama hiçbir politikacı, evindeki kitaplarla yetinmemekte ve kitaplıklardan yararlanmaktadır.

Ne zaman bir kitaplığa uğrasam, bu kitaplık, ister Süleymaniye gibi çok özel; ister Milli Kütüphane gibi çok genel; ister Fransız Bibliothèque'i gibi çok Firenk; ister Köprülü gibi çok özgün; ister Beyazıt Kütüphanesi gibi çok üzgün

olsun, her zaman, bu kitaplıklarda politikacılarla karşılaşmışımdır: Başları önlerindeki kitaba eğilmiş, sağ ya da sol ellerinde kalem dış-dünya yokmuşçasına kendilerini okudukları kitaba ya da elyazmasına kaptırmışlar, not almaktadırlar...

İstanbul kenti, son seçimlerde kaç milletvekili çıkarmıştır bilmiyorum. Hele bu milletvekillerinin partilere göre dağılımlarını hiç bilmiyorum. Ancak bildiğim bir şey var: Birkaç gün önce uğradığım Millet Kütüphanesi'nin okuma salonunu tıklım tıklım gördüğümde bir hayli şaşırmış ve yıllardan beri tanıdığım kütüphane memuruna bu yeni gelen ve eskilere pek benzemeyen oturaklı zatların kimler olduğunu sormuştum. Aldığım yanıt ("Aman Aziz Bey, nasıl olur da tanımazsınız, beldemizin milletvekilleri") doğrusu pek şaşırtmadı beni; daha önce gördüğüm, izlediğim, tanıdığı olduğun bir gerçeğin dışavurumuydu bu.

Yanımda bir fotoğraf makinesi bulunmadığı, dolayısıyla bu tarihsel anı negatife geçiremediğim için pek çok üzüldüm. Oysa üzülecek bir şey yoktu: Politikacılarımız okuyordu. Üstelik, ellerine geçenleri değil, ellerine geçemeyenleri de okuyorlardı.

Büyük bir coşkuyla bu "durumu" kendisine aktardığım bir sahaf dostum, "Bunda şaşılacak ne var?" dedi. "Türkler çok okur, bu bir. İkincisi, Türk politikacıları daha çok okur. Öylesine ki, arayıp da bulamadıkları kitaplar için, sahaflara açık çek bırakanlar yalnız onlardır. Çoğu kez, aradıkları kitabın fotokopilerine bile razı oluyorlar..."

Sahaf dostumla yaptığım söyleşi sırasında, politikacılarımızın yalnız iyi ve doyumsuz bir okur olmadıklarını, aynı

zamanda ilgi çekici araştırmaların, incelemelerin, tezlerin yazarları oldukları da ortaya çıktı: 1980'den bu yana yayımlanan en ciddi, en önemli, en ilginç araştırmaları politikacılara borçlu olduğumuzu bu arada öğrendim. "Fatih Döneminde Levant/Batı İlişkileri; Kanuni'nin Kanunları; Köy Gerçekleri, Köylü Düşleri; Yarın Ne Zaman Olacak?; Dilinin Kurbanı Bir Şair: Tevfik Fikret; Ümmetten Millete: Cumhuriyet'in Doğuşu" politikacılara borçlu olduğumuz yapıtlardan yalnızca birkaçı.

Politikacılarımızın ilgi alanları, kültür birikimleri, genel ve özel kültürleri öylesine geniş ve derindir ki, öğrenimleri ne olursa olsun, en yüksek düzeyde sorumluluk isteyen görevlerde (öğrenimleriyle uzaktan yakından ilgisi bulunmasa dahi) büyük bir başarı göstermektedirler. Tıp doktoru içişleri bakanları, mühendis ekonomi bakanları, avukat kültür bakanları, siyasal bilimci orman bakanları bu savımızın en geçerli kanıtlarıdır.

Ülkemizin kültür, sanat ve bilim alanındaki olağanüstü hızlı gelişmesindeki en büyük pay ilkin politikacıların sonra da yökçülerindir. Ama yökçüleri politikacılardan ayırmak doğru olmayabilir. Bu, bir yorum sorunudur. Ya da bir sorun yorumudur. Sanırım daha çok ikincisidir.

Fakirin bu yazısı gibi, vesselam...

Deneme Yazısını Anlamayanların Görüşleri:

"Türk politikacılarının aslında ne kadar ilgili ve sanatla ilgilenen kişiler olduğunu gerçekçi ve inandırıcı bir şekilde belirlemiş yazar."

"... yazar bu yazısında dış devletlerin politikacıları tarafından küçümsenen, cahil görünen Türk politikacılarının aslında onlardan daha bilgili, daha kültürlü olduğunu çeşitli örneklerle açıklıyor. Türk politikacılarının benliğinde bir okuma aşkı olduğunu belirtiyor. Kültür ve sanat alanında yapılan faaliyetlerde kültürlü Türk politikacısının yerinin büyük olduğunu yazıyor."

"... yazar bizim toplum olarak Avrupa ülkelerinden daha kültürlü yetiştiğimizi söylemek istiyor ki, bence de böyledir. Teknik açıdan Avrupa ülkeleri gibi ileride olmadığımızdan, Avrupalılar bizi cahil olarak görüyorlar, bence kısaca teknik açıdan biz cahil, kültür açısından onlar bizden daha cahildir..."

"... yazarın güçlü bir Türk savunucusu olduğunu sanıyorum. Politikacılarımız için söylenen olumsuz sözleri birçok kanıtla çürütüyor. Bu konudaki yazısıyla kişiyi ikna etme gücüne sahip bence..."

"... yazıda politikacılarımızın Türkiye'nin evrendeki konumu-

nu, değerini ortaya çıkartmak amacıyla yöneldikleri araştırmaları, okudukları, edindikleri nn ve yararlık ilkesini benimseme uğruna verdikleri çabaların küçümsenemeyecek düzeyde olduğu, ancak dış dünyayı uyarıcı bir anlama henüz ulaşamadığı vurgulanıyor. Gerçek zemine inildiğinde, yönetici safhında yer alan bu kişilerin yönetilenlere gerçek hizmeti sunma uğruna kültür ürünlerinin peşinden koştuklarını görürüz."

"... Temelde Türkleri küçümseyen Batılı, elbette ki bu toplumun içinden çıkan politikacılara çamur atacaktır. Bunun batık insanların kendilerini beğenmişliklerine sayarak, her toplumun kendi aydınına vereceği değeri ancak o toplum saptayabilir. Biz bizi eleştirebiliriz."

"... bence bu yazı dışarıda, örneğin bir Fransız sanat dergisinde yayınlanmalıdır."

"... Türk politikacıları nedense Avrupa'da beirli bir statü sahibi olamamışlardır. Bunun sebebi bizlerin doğulu bir toplum olarak geri kalmış olduğumuz ve ilerici bir toplum anlayışına sahip olamayacağımız görüşüdür... Gerçekte ise bizim politikacılarımız kadar okuyan çaba gösteren bu işe meraklı kimseler yoktur. İstatistikler bunun bir kanıtıdır. Görünürde ise Avrupalı politikacılar daha aktif sanılmaktadır. Böylece gerçeklerden kaçıp bizlere karşı yıllar yılı hain olan dşncelelerin savunucuları olmuşlardır..."

"... yazar Avrupalıların önyargılarına son vermelerinin ve ko-

nuya açıklık getirmelerinin gerekli olduğu görüşünde. Bu gibi görüşlerin doğru olmadığı halde ülkemizde belli bir kesim tarafından benimsenmesi üzücüdür."

"... bırakın batılları, biz bile politikacılarımız hakkında önyargılı davranıyoruz. Örneğin onların sadece para yediklerini ve hiçbir iş yapmadıklarını düşünüyoruz, çünkü yayın organları bize onları öyle tanıtmıştır, hep o yanlarını bize yansıtmıştır."

"... bizim okuyan bir millet olduğumuza inanmayan bazı ülkeler, tanımadıkları için yanılmış oluyorlar. Bizim okumaya, bilime ve sanata ne kadar değer verdiğimizi bilemezler. Fakat biz sanata, bilime daha doğrusu okumaya kıymet veren milletiz."

"... yazar politikacıların çok okuduğunu ve kendilerini iyi geliştirdiğini yazıyor, Türk politikacılarının haftada en az bir en çok on kitap okuduklarını... Zaten kültürsüz ve sanatla ilgilenmeyen bir kişi politikacı olamaz, seçilemez. İşte bunun için yazar bize Türkiye'deki politikacıların kültürle yakından ilgilendiklerini açıklamaya çalışıyor."

"... Yazar Türk politikacılarının değerini ortaya koyarken, birtakım gözlemleri dile getirmekte, ayrıca istatistik araştırmalarından yararlanmaktadır. Esas vurgulamak istediği olay Türk politikacısının düzeyinin en azından bir yabancı politikacınının kadar olması ve hatta oldukça derin bir psiko sosyal bir düşünce yapısına sahip olduğudur. Bunu şu açık-

lamalardan çıkartmaktayım. Türk politikacılarının okuduğu birinci sıradaki metinler felsefidir. Ayrıca ortada ayrı bir soruna değinilmiştir. Toplum düzeyi düşük, yönetenlerin ise topluma göre oldukça yüksektir. Herhalde bu nedenledir ki Türkiye’de tam anlamıyla sağlıklı bir politik sistem gerçekleştirilememektedir."

"... yazarın amacı politikacıları değişik bir yönüyle tanıtmaktır. Günümüz gazetecilik anlayışı sadece eleştiri yapmaktır. Oysa biraz da iyimser olunmalı."

"... yazar ulusal önyargılarımızdan birini, kendimizi küçük görme kompleksini yıkmayı amaç edinmiş. Böylece ulusumuza kendine güven duygusunu aşılama çalmış. Bu arada kendimize karşı beslediğimiz önyargıyı somut örnekler getirerek dayanaksız kılmış."

"... Türkiye’de gerçekçi, akılcı gazeteleri okuyan insanların az oluşu ve büyük bir çoğunluğun bol çıplak resimli bulvar gazetelerini okuyor olması, halkı Türkiye’de politikacılar kitap okumuyor fikrine itmiştir. Yazar örneklerle bizleri bu yanlış saplantıdan kurtarmak istiyor: Mühendis ekonomisti, hukukcu kültür bakanını da önemle vurgulayarak tezini kanıtlıyor."

"... Türkiye batının en iyi şekilde tanınması gereken bir ülke olmalıdır. Yüzyıllar boyu geniş topraklar üzerinde yaşamış, geniş kültürlere egemen olunmuş. Ama nedendir ki kendimizi dış dünyaya tanıtmamız mümkün olmamıştır. Aslında

sorun tümüyle toplumsal sorundur. Biz şimdi yeni yetişen bir nesil olarak bu yükün altındayız. Ve kendi kültürümüzü batılının bizim için düşündüğü yanlış yargıyı kaldırma sorunu bize verilmiştir..."

"... yazar bir bakıma batılıların önyargılarını anlatarak bizleri okumaya teşvik ediyor..."

"... bir milletvekili zaten milletvekili olması için kendini çevresine kabul ettirmiştir. Bunu da kültür ve bilgisi sayesinde başarmıştır. Kültür ve bilgi de her şeyden önce okumaya ve araştırmaya dayanır. O yüzden politikacılarımızın okuduklarını söyleyen her türlü düşünce ve yazılara inanmam. Böyle türdeki düşünceleri bütün politikacılarımız için kabul edemem."

Yazının Gerçeklerle Bağdaşmadığını Öne Sürenlerin Görüşleri:

"... Bence fazla iyimser bir yazı. Türkiye'yi tanımayan biri bu yazılanlar karşısında Türk politikacılarına hayranlık duyar, onu coşkuyla alkışlayabilirdi. Ama çok basit bilimsel doğruların bile çarpıtılarak yeniden tartışma ortamına dönüştürüldüğü ülkemizde, bu yazı gülünçleşiyor..."

"... bu kadar çok okuyan ve çok yönlü araştırmalarda bulunan politikacılarımız, nasıl oluyor da böyle önyargıyla karşılanıyor? Bu denli aydın politikacılarım karşı edebiyattaki sansür niye? Neden tiyatro ve edebiyat açısından diğer ülkelerden daha gerilerdeyiz? Eğitim sistemimizdeki aksamalar, çarpıklıklar niye diye sormadan geçemeyeceğim."

"... Milletvekilleri artık ben istediğim amaca ulaştım, okuma gerek yok deyip bırakmıyorlar, aksine kendilerini her yönde yetiştirmeye çalışıyorlar. Acaba bu böyle mi, yoksa vurgulananın tam tersi mi?"

"... ülkemizdeki kültür, eğitim vb. gelişmelerin politikacılar ve YÖK sayesinde olduğu fikrine kesinlikle katılmıyor, yazarın bahsettiği böyle bir gelişmeyi göremiyorum."

"... bu yazıyı okuduğumda zihnimde canlanan soru şu: Neden Avrupa düzeyinde değiliz, hatta neden onlardan daha ileri

değiliz?"

"Bu yazıyı okuduğumda çok şaşırdığımı itiraf etmeliyim. Yazıda verilen oranları gördüğümde gerçek olamaz diye düşündüm. Bu kadar kültürlü ve sanat düşkününü insanlar nasıl olur da bunu belli etmezler? Acaba gerçekten çok okuyorlar, bir şeyler yapma çabası içindeler de, biz mi okumamamız nedeniyle onları anlayamıyoruz, bilemiyorum."

Yazıdaki ince alaylamayı kavrayamayan 88 kişiden hiçbiri mi kitap okumuyor? Kuşkusuz aralarında okuyan, öğrenmek isteyen öğrenciler de var. Ne var ki verdiği örneklerden görüldüğü gibi öğrenciler düşündüklerini nasıl doğru düzgün dile getiremiyorlarsa; bir kitabın nasıl okunacağını da bilemiyorlar. Dil, biçem, anlatım özellikleri üzerinde durmuyorlar. Bir metnin üzerinde düşünmeyi ve anlamak için çaba harcamayı öğrenmemişler. Bu nedenle de kötü okuyucu sınıfına giriyorlar. Peki, yazının gerçeklerle bağdaşmadığını anlamayan 77 kişinin yaklaşımı nasıl değerlendirilmeli? Beyinleri mi yıkanmış? Fildişi bir kulede mi yaşıyorlar? Kuşkusuz böyleleri de var bunların içinde, ama çoğunluk sadece yazınla gerçek arasındaki bağlantıyı kuramıyor, çünkü düşünmeyi öğrenmemiş.

Aynı yazıyı Boğaziçi Üniversitesi öğrencilerinden bir gruba sorduğumuzda, sonuçlar çok farklı olmakla birlikte, metni anlamayanların sayısı yine de oldukça yüksekti: % 66.

İstanbul Üniversitesi

Metni

anlamayanlar

%95

anlayanlar

% 5

Metinle gerçekler arasındaki kopukluğu

ayırımsayanlar

%12

ayırımsayamayanlar

% 83

Boğaziçi Üniversitesi

Metni

anlamayanlar

% 66

anlayanlar

% 34

Metinle gerçekler arasındaki kopukluğu

ayırımsayanlar

%32

ayırımsamayanlar

%34

Bu kez öğrencilerle Ferid Edgü'nün aşağıda alıntıladığımız başka bir deneme yazısını okuduk: "*Yakın Bir Ölümün Bildirisi*".

Yakın Bir Ölümün Bildirisi

Ferid Edgü

Yavaş yavaş ölüyor kitap...

Okuyanı düşündüren kitap... Düşünen, düşünmeye çalışan insanların ufku,ıu aşan, onları daha fazla düşünmeye, daha doğru düşünmeye iteleyen kitap...

Yaşadığımız dünyayı algılamamızı sağlayan kitap...

İçinde yaşadığımız toplumu tanımamıza, çelişkilerini kavramamıza, dolayısıyla daha insancıl, daha doğru, daha özgür, daha yaratıcı bir düzenin varolabileceğini duyuran kitap...

Tarihi insanların yarattığını ve bundan sonraki tarihimizi de insanların yaratabileceğini bizlere öğreten kitap...

Ölüm korkusunu yendiren kitap...

İnsan onurunu koruyan ve onursuz yaşamın hiçliğini dile getiren kitap...

Yerleşik ahlaka karşı çıkan, yeni insanların daha tutarlı, daha özgür, daha mutlu olabileceği yeni bir ahlaki öneren kitap...

Dünyaya doğru bakmamızı öğreten kitap...

Düşüncenin ve yaratıcılığın sonsuzluğunun belgesi kitap...

Mevsimlerin, baharın,yazın, güzün, kışın kitabı...

Coğrafyanın, topoğrafyanın ve tarihin kitabı...

Yavaş yavaş ölüyor...

Milyonlarca gazete okurunun, milyarlarca televizyon seyircisinin, yüzbinlerce tiyatro seyircisinin bulunduğu bu ülkede ölüyor kitap... Ölen kitapla birlikte, hiç kimsenin kuşkusu olmasın, ülkemizin yarınları da ölüyor...

Ülkeyi, cahillerle yönetebileceklerini sanan dar görüşlü politikacılar bu ölümü kolaylaştırmak için ellerinden geleni yapıyorlar, yapıyorlar.

Kitabın ölümünün ülkenin yarınlarını öldürmek olduğunun bilincinde değiller (gibi).

Okumayan, düşünmeyen, yaratmayan bir toplumun, köle bir toplum durumuna düşeceğinin bilincinde değiller (gibi).

Zamanın değiştiğinin, Osmanlı örneğinin (ülkenin yarınları seçkinlere bağlıdır) günümüzde geçer akçe olamayacağını bilincinde değiller (gibi).

Ve kendileri okumadıkları için başkalarının okumasına katlanamıyor gibiler.

Okuyan kişi önünde duydukları aşağılık duygusu dolayısıyla.

Okuyanın akli karışır inançları dolayısıyla.

Göz yumuyorlar ve kolaylaştırıyorlar kitabın ölümünü.

Yabancı dil bilenler okumuyor.

Yabancı dil bilmeyenler okumuyor.

Gazete okurları, okumuyor.

Televizyon, video seyircileri hiç okumuyor.

Yazarlar okumuyor.

Çizerler okumuyor.

(Çizerler, bırakın okumayı, başka çizerlerin kitaplarını alıp bakmıyorlar.)

Barları, meyhaneleri, gece kulüplerini dolduran, bir duble içkiye 2.000 TL verip 500 liralık bir kitabı pahalı buldukları için okumuyor "entel"ler.

Bir resmine 500.000 lira verip aldığı ressamın yüz resminin bulunduğu kitabına 10.000 lira verip bakmıyor koleksiyoncular.

Sanat tarihçileri, sanat tarihi kitaplarını alıp okumuyorlar. 50 milyonluk bu ülkede, bir yılda yayımlanan 10 sanat kitabı, toplam 2000 meraklı bulmuyor.

Okuyanlar, yalnızca kafalarını çalıştırmayacak, kendilerinden bir katılım beklemeyen kitapları okuyor.

Ya da (söz konusu şiir, öykü, roman olduğunda) beşyüz sözcük dağarcığıyla, bozuk bir Türkçeyle yazılmış kitapları okuyorlar.

Sanki yeni bir sözcük öğrenmek istemiyorlar.

Sanki, doğru-dürüst bir Türkçeyle yazılmış bir kitabı okurken Türkçe bilgilerinden utanıp sıkılmamak için bu tür kitaplara elleri varmıyor.

Kendilerini aşmak için değil, kendi bilgisizliklerini yüceltmek için okuyorlar.

Çok yakın bir gelecekte, kitap mezarlığının kapısına bir "Hüvelbâki" levhası asılacak.

Hüvelbâki: Geride kalan yalnız O'dur.

Geride kalacak olan yalnızca kitaptır. Yazılmış sözcüklerdir. Ve "O" olmadan hiçbir şey olmaz.

Bir ulus varlığını sürdüremez.

Bugün, bu noktadayız.

Yarın, bu noktada bile olmayacağız.

Kitabın, herhangi bir kitabın, hâlâ bir suç unsuru oluşturduğu bu ülkede Don Kişot'lar onurlu yenilgilerine hazır olsunlar.

İstanbul, Kasım '86

Görüldüğü gibi bu yazıda, aydından öğrencisine değin hiç kimsenin okumadığı açık seçik bir biçimde dile getiriliyor. Öğrencilere, her iki yazının da yazarının aynı kişi olduğunu söylediğimde şaşkınlık büyüktü. İlk yazıyı dil ve anlatım özelliklerinin üzerinde durarak yeniden ele aldık. Öğrencilerin en ilgisizi bile etkilenmişti, kimi yazara kızıyor, kimi kendine gülüyor, kimi de yazıyı anlamamış olduğu için üzülüyordu. Onlardan bir özeleştiri yapmalarını istedim. Yazıyı neden anlamamışlardı? % 48'i okuma alışkanlığının olmaması üzerinde dururken, % 52'si gerçekte yazın arasındaki bağlantıya değinerek önyargılar, bağımlı düşünme, övülme kompleksi gibi nedenler öne sürüyorlardı.

Öğrencilerin Değerlendirmeleri

Okuma alışkanlığının olmaması

"... az kitap okuduğumuz için bir yazı karşısında her şeyi olduğu gibi algılıyoruz, asıl anlatılmak istenileni anlayamıyoruz..."

"... okumayan bir kişinin okuduğu bir yazıdan hemen bir mesaj çıkartabilmesi güç olacaktır, çünkü beyni böyle ince noktaları yakalayabilecek biçimde keskinleşmemiştir."

"... bence yazarın anlaşılmaması, ince alay ve eleştiri havasını çıkartabilecek bir bakışa sahip olmamamız. Düşük kültür seviyesi ve kitap okuma noksanlığı bu olayda açıkça görülmektedir. Böylece bizler de kitap okumayan kitle sınıfına dahil edilebiliriz."

"... bunun nedeni kültür birikiminin bence çok yetersiz oluşu. Yani ben şimdiye dek pek fazla bir şey okumadım. Bu yüzden de ince mizah yazılarının anlaşılmasında bilincim eksik kalıyor."

"... metindeki ince mizahı ilk bakışta anlayamadım. Sanki bazı istatistiklere, belgelere dayanarak anlatmış yazar yazısını. Bu belgeler o kadar gerçekçi görünüyordu ki ilk bakışta..."

Birkaç kişi her metnin gerçekleri dile getirdiğini söylüyordu:

"... ben şimdiye kadar okuduğum metinlere hep doğrudan doğruya yaklaştım. Yani metinde ne yazıyorsa, o benim için gerçektir. Bir yazar bir metni kapalı, yani açık olmayan bir biçimde niye yazsın?"

"... yazıyı eleştirici dinlemedim, çünkü bütün yazılar gerçeği anlatır gibi bir inanç vardı içimde ve yazarın anlatım üslubuna hiç dikkat etmedim."

Birkaçı da ders kitaplarıyla beyinleri yıkanan öğrencilerin, ders kitaplarının dışında bir okuma alışkanlıklarının olmadığına dikkati çekiyordu:

"... gençlik sadece ders kitapları okumaya alışmış. Derş kitapları da içinde yorum olmayan, vermek istediklerini doğrudan veren kitaplar..."

Birkaç kişideyse gerçekleri böylesine üstükapalı dile getiren yazara karşı açıkça bir öfke seziliyordu:

"...bence yazar anlaşılmaq istiyorsa, bu mizahı belirginleştir-

meliydi..."

Yazınla gerçek arasındaki bağlantının kurulamaması – gerçeklere eleştirel açıdan bakamama

Yazınla gerçek arasındaki bağlantıya değinen öğrencilerin %30'u yazının yanlış anlaşılmasını önyargılardan kaynaklanan bir koşullanmışlığa bağlıyorlardı:

"... yazının giriş bölümünde (Avrupalıların önyargıları) öylesine saplandık ki, yazı gerçekleri göstermediği halde doğru olduğunu iddia ettik..."

"Bence okuyucunun yazın mizahını anlayamamasındaki en büyük neden saplanmış olduğu ve kendine göre doğru olan düşünceleridir."

"...yazının giriş kısmı öyle yazılmış ki, eleştiri sezemedim. Ayrıca yazının bitişinde devlet büyüklerine ait misal de doğruydu, bu beni yanılttı."

"... beni şaşırtan yazının başı oldu. Sanki yazar batılıların önyargılarını kaldırmak için bunları yazdı düşüncesine kapıldım."

Bir kesim kendilerinin gerçeklerden ne denli kopuk olduklarını açıkça dile getiriyordu:

"... tam anlayamamanın, inanmamın nedenini iyimser bir insan olmama bağlayabilirim. Ayrıca bu konuda bilgim olmaması nedeniyle tuzağa düşmüşüm."

"Politikacıların bilgili kişiler oldukları imajına inanarak normal diye düşündüm. Çünkü politikacıların bu düzeye gelebilmeleri için kültürlü ve bilgili olmaları gerektiğine inanıyordum."

Bir kesimse yazarın doğru görüşlerle alay ederek okuyucuyu yanılttığını söylüyordu:

"... Türkiye’de bir kitabı ya da gazeteyi Avrupa’ya oranla birden çok kişilerin okuması gibi fikirlerin gerçekçilik payı da bir hayli yüksek, bu nedenle okuyucu yazarın vermek istediğinin tam tersi bir fikre yöneliyor."

Bağımlı düşünme

Daha bilinçli bir kesim (% 15) düşündüklerini açık seçik dile getirmekten çekindiğini söylüyordu:

"... aslında verilen bilgilerin doğruluğundan şüphe etmemekle birlikte, tersini savunma cesaretini kendimde gösteremedim."

"... yazının pek gerçekçi olmadığını anladığım halde, düşündüğümü yazamadım. Gerçek düşüncelerimin nasıl karşılanacağını ve ne derecede doğru olduğunu kestiremediğim için gelişigüzel yazdım."

"... okunan metni tam olarak anlayabilmek için, öğrencilerin psikolojik olarak tam bir serbestlik içinde olmaları gerekir. Çünkü öyle çok şey vardır ki, öğrenci o şeyin yanlış olduğunu bile bile doğru demek zorundadır. Daha doğrusu öğrenci bir şartlanma içindedir. Bu şartlanmanın verdiği baskıyla yanlış bulduğu şeylere de doğru diyebilmektedir."

Birkaç kişi bir olguyu düşünmeden benimsemiş alışkanlığına değiniyordu:

"... söylenenlere pek inanmadığım halde, eğer yazar böyle yazıyorsa doğrudur diye önemsemeden geçtim..."

"... bir düşünceyi önceden benimsenmediği halde, hazır olanı benimsemiş alışkanlığı, başka bir deyişle olayları, olguları ya da burada olduğu gibi bir yazıyı düşünmeden kabullenme alışkanlığı, yazının anlaşılmasının en önemli nedenlerinden biri..."

Ufak bir kesim de özgür düşünce eksikliğine ve çarpık eğitime işaret ederek sorunun özüne iniyordu:

"... yazıyı anlayamamızın en önemli sebebi hür yetiştirilmememizdir. Kültür eksikliğidir."

"... eğer eğitimimiz eksiksiz yapılırdı, bazı konular üzerinde özgürce tartışabilseydik, liseli hüviyetinden çıkıp üniversiteli havasına girseydik, başka olurdu..."

"... yaşadığımız toplumda eleştiri, başkaldırı, hak arama hiç olmadığı için bu yazının eleştiri yerine yüceltme olarak anlaşılmasını doğal buluyorum."

Şovenizm ya da övülme kompleksi

% 10 gibi bir azınlıksa övülme kompleksi üzerinde duruyordu:

"Türklerin övülmesi beni gururlandırdı. Bu yüzden hiç düşünmeden yazıyı olduğu gibi kabul ettim..."

"... bir okuyucu kendi politikacısının ya da aydının leyhinde bir şeyler söylendiği vakit, bunun neden böyle olduğunu araştırmadan taraflı düşünmeye yönelir."

"Türklerin diğer Avrupalılardan üstün tutulması gururumu okşamıştı".

"..yazıyı okurken milli duygularımızın kabarmasından..."

2. Kitap Okuyor muyuz?

Öğrencilerin değerlendirmeleri, düşünme ve eleştirme yetilerinin büsbütün tükenmemiş olduğunu gösteriyor. Ne var ki bu yetiyi besleyecek, geliştirecek bir ortamı bulamamışlar şimdiye değin. Bu soruna daha da açıklık kazandırabilmek için, "Yakın Bir Ölümün Bildirisi" yazısından yola çıkarak, öğrencilerin yazarın "okumadığımız" görüşüne katılıp katılmadıklarını öğrenmek istedim. Yaklaşık % 80'i katıldığını ve okuma alışkanlığının gerçekten olmadığını öne sürüyor ve çeşitli nedenler gösteriyordu. % 20'si ise kesinlikle bu görüşe katılmadığını söylüyordu.

Okumuyoruz.

"... kitap okuma alışkanlığını kazandırma, eğitim seviyesini yükselterek ve küçük yaştan itibaren çocuklara okuma alışkanlığı kazandırarak olur."

"... yazarın söylediklerine katılıyorum. Eğer kitap okunsaydı, Türkiye daha ilerlemiş, gelişmiş, çok daha çağdaş olurdu. Eğer Türk vatandaşları kitap okusaydı, okuduğu kitap hakkında düşünüp kendini geliştirseydi, bugün artan irtica sorunu, yasaklanan kitap ve yayınlar, sansür sorunları olmazdı..."

"Kitap okunmamasının sebeplerinden biri vakittir. Bir insan ancak boş zamanını kitap okuyarak değerlendirebilir. Türkiye'de hayat şartları çok ağırdır. Günde ortalama 12 saat işte ve yolda geçiriyoruz, geriye kalan 12 saate ancak yemek, uyku gibi zorunlu ihtiyaçlar ekleniyor."

"... okumayı zaman öldürme olarak nitelendiriyoruz. Kitabın önemini ancak çok sınırlı bir kesim anlamış. Oysa insan ancak okuduğu zaman içinde yaşadığı durumu, etrafında meydana gelen olayları anlayabilir. Ancak bazı çevreler böyle düşünen, eleştiren bir kesimin oluşmasını istemiyor..."

"... bence toplumumuzda okuma hobi sayılıyor. Okuma bir hobi değil, gereksinim olarak kabul edilmeli..."

"... ben Almanya'dayken haftada üç, dört kitap okurdum. Fakat döndüğümde beri çevremdeki kişilerin az okumasından dolayı ben de az okuyorum."

"... ben de bazı nedenlerden dolayı bir türlü kitap okumaya fırsat bulamıyorum. Bunlardan birinci neden evden ve ailemden sıkılmamdan ileri geliyor. Benim ailemde pek kitap okuyan insan yoktur, hatta gazete bile okumazlar. Benim anlayamadığım bir şey var, o da bir yazarın bir romanı yazmasındaki ya da bir rejisörün bir filmi yapmasındaki amaç nedir? İnsanları değiştirmek midir amaçları? Ben şimdiye kadar pek kitap okumadım, yalnız çok film seyrettim, yine de bunlardan etkilenip değişmedim. O zaman okumanın anlamı ne?.."

"... bizde bence kitaba karşı bir hoşnutsuzluk var. Örneğin ben Almanya'da bir kütüphaneye gittiğimde, bana her an birkaç kitabı çalıp götürecek bir tip gibi bakmadılar, tersine oldukça rahat bir ortamda ilgilendiğim konu üzerine tüm kaynakları sundular.Oysa bizde durum tam tersi. Çalışmak için gerekli olan kaynak kör bir savunma mekanizmasının altında. Görevli öylesine bir baskı yapıyor ki, insanın okuma isteği baltalanıyor."

"... günümüzde yönetenlerle yönetilenler arasında yönetenler tarafından yıkılan bir köprü var, kitaba olan gereksinmemizi engelleyici unsurlar oluşturuyorlar. Kendi bünyelerinde kitabın eksikliğinin bilincinde olmayan politikacılar, bizdeki mevcut olan bu önemli gereksinimi gözardı ediyorlar."

"... az olan okuma merakını da yok etmek için her şey yapılıyor, bazı yazarların eserlerinin yasaklanması gibi."

"bizim burada bulduğumuz okuma imkanını Türkiye'nin büyük bir kısmı zaten bulamıyor. Ayrıca biz buluyoruz ve değerlendiriyor muyuz sanki? Yani gerçekleri saptırmamak lazım. Çünkü İstanbul'un üst tabakaları belli bir kitabı okumayı veya filmi ya da oyunu görmeyi sadece "hava atmak" olarak görüyorlar."

"... eğer kitap okuma alışkanlığı yetişen nesillere aşılalmazsa, toplum olarak ilerleme kaydetmemiz şüpheli. Fakat şu unutulmamalıdır ki okuyan bir kitle var, fakat azınlıkta kalıyorlar ve kendi içlerine kapalı bir kesimi oluşturuyorlar."

"... ben yazarın yazısında sözünü ettiği okumayanlardan sayarım kendimi. Bu nedenle de yazara hak veriyorum."

"... kitap okuma alışkanlığının olmaması benim için de geçerli. Bu biraz da ekonomik soruna dayanan bir şey. Örneğin kitap ama her nevi kitap ucuz olsa, ben belki de çok önceleri kitap okuma alışkanlığını elde edebilirdim."

"Bence yazar önemli bazı gerçekleri gözler önüne seriyor. Hangi birimiz boş vaktimizde eline kitap alıyor okuyor? Bence bunun nedeni artan kitap fiyatları değil, toplumun kitaba olana ilgisizliğidir. Türkiye'de kültür seviyesi maalesef çok düşük. Bunu inkar edemeyiz. Herkes kitap okumanın zaman alıcı bir şey olduğunu düşünerek okumuyor. Fakat bu kişilerden değil, sistemden kaynaklanıyor. Yani biz ilkokul çağından başlayarak kitap okumaya sevkedilmiyoruz, okul kitapları hariç tabii ki. Bu durum üniversiteye kadar geliyor ve mezun olduktan sonra bile insanlar kitap okuma zevkine varamıyorlar. Biz her şeyin önümüze hazır gelmesine alışık bir milletiz, faal duruma geçmemizin sağlanması lazım. Ancak ondan sonra kültür seviyemizde belki yükselme olabilir."

"... gerçekten kendimden ve çevremden örnekleyecek olursam, okuma oranı gün geçtikçe düşüyor."

"bizler okumayan bir milletiz. Sürekli iyi taraflarımızla övüneceğimiz yerde bir de eksik taraflarımızı görsek ve kabul etsek daha iyi olurdu."

Okuyoruz

"... yazarın fikrine kesinlikle katılmıyorum. Zaten kendisi de havada laflar söylemeyip biraz araştırma yapsa gerçeği daha iyi görebilirdi. Eğer kendi çevresindeki insanlar okumuyorsa, bu tüm toplumu bağlamaz. Okumayan insanlarla birlikte olması kendi sorunudur. Örneğin benim çevremdeki insanlar her gün günde en az 1 saatlerini okumaya ayırırlar. Yazar biraz kendi hayal dünyasından kopsun da kafasını başka yerlere çevirip gerçekleri görsün."

"Bir dükkana girseniz, en azından bir gazete görürsünüz ve bu gazete kesinlikle 3, 5 kişi tarafından okunur. Benim çevremde bu böyle."

"... bir kere öğrencileri ele alalım, biz zorunlu olarak birçok kitap okuyoruz."

"Yazar öğrenciler ve yabancı diller bilenlerin de okumadığını iddia ediyor bu doğru değil, çünkü üniversite gençliği çok okuyor. Diğer Avrupa ülkelerinden daha çok okuyor Türk gençliği..."

"... yazarın fikrine katılmıyorum. Çevreme bakıyorum da pek cahil insan yok, herkes kendini devamlı yeniliyor. Ayda bir de olsa kitap okuyor, tiyatroya gidiyor..."

"Okuyoruz" düşüncesini öne sürenler, bir dükkanda elden ele dolaşan bir gazeteyi ya da ders kitabını okuma sayarak okumanın ne olduğunu bilmediklerini açıkça dile getiriyorlardı. Bir kesimde de yazara büyük bir öfke duyuluyordu. Bu açık vermenin getirdiği çocukça bir direnişin sonucu mu, yoksa özeleştiriyeye kapalı bağınaz bir düşüncenin mi bilemiyorum.

Aslında "kitap okuyor muyuz?" sorusu insanın kendisini kolaylıkla dışlayarak başkalarına eleştiri getirebileceği esnek bir soru. Öğrenciler doğrudan kendilerine yönelik bir soruyu nasıl yanıtlayacaklardı? Bu nedenle bu soruşturmadan bir süre sonra, öğrenciye "okumayı seviyor musunuz, ne türde kitaplar okuyorsunuz?" sorusunu yönelttim. Alınan sonuçlar okuyan ve sanat olaylarına ilgi gösteren kesimin % 30 civarında olduğunu gösteriyordu. Gerçi % 60'ı okuduğunu söylüyordu ama bunun % 25'ini piyasa yazınından, özellikle gerilim, polisiye, korku, aşk romanlarından hoşlanan bir kesim oluşturuyordu. M. Robbins, A. Christie, M. Simmel gibi yazarların yapıtları severek okunan kitapların başında gelmiyordu. Bunu sırayla sosyal içerikli kitaplar, mizah, psikoloji ve bilim teknik izliyordu. % 35'i Türk yazınından örnekler veriyordu. En çok okunan yazarların başında Aziz Nesin geliyordu. Türk yazarlarını sırayla Alman, Güney Amerikan, Amerikan ve Rus yazarlarından örnekler izliyordu. % 40'ı okumayı sevmediğini açıkça söylüyor ya da "ayrım yapmam, elime ne geçerse okurum" gibi yanıtlarla okuma bilincinin eksikliğini dile getiriyordu. Dikkati çeken, ders dışı kitap okumanın büyük bir çoğunlukta gereksiz bir yan uğraş gibi görünmesi, okuyanların da yeterince bilinçli

olmamalarıydı. Çoğu rasgele okuyor, okuduğu kitabın yazarını bile bilmiyordu. Bu yıl kitap fuarına ilgi gösterenlerin sayısıysa % 23'ü geçmiyordu. Arada bir yazın ya da sanat dergisi okuyanlarsa % 30'du. En çok okunan dergi Gösteri' ydi, bunu sırayla Milliyet Sanat, Varlık, Türk Edebiyatı gibi dergiler izliyordu.

Aşağıda okumayı seviyor musunuz, ne türde kitaplar okuyorsunuz sorusuna yanıtlardan bir kesit veriyorum:

"... derslerime faydası olacak kitapları severek okurum. Yazar benim için önemli değildir desem yanlış söylemiş olmam."

"... kitap okumayı seviyorum ama okuyacak vakit bulamıyorum. Daha çok konu bakımından ilgimi çekecek kitabı okumayı severim. Yazar ayrımı yapmam."

"... kitap okumayı seviyorum. Eskiden, üniversiteye girmeden önce macera, aşk romanları okurdum. Ama artık edebi roman okumak daha çok hoşuma gidiyor. Buna da sanırım bu bölümde okumam neden oldu. önce zorunlu olduğu için okuyordum. Ama artık kendi isteğimle okuyorum ve bu bana zevk veriyor."

"... kitap okumayı pek sevmem, okurken sıkılıyorum."

"... Pek sevmem, okuduğum kitaplar macera kitapları ve polisiyedir."

"... Aşk romanları hariç her tür kitabı okurum. Özellikle sevdiğim bir yazar yok."

"... Kitap okumayı severim ama okumak için vaktim olmaz. Polisiye, aşk, spor romanları okurum."

"... kitaplara aşırı düşkünlüğüm yok. Ama macera ve tıpla ilgili kitapları severim. Ayrıca dizileri severim. Yazarların isimlerini pek bilmiyorum ama Aziz Nesin'i severim."

"... daha çok macera, casus, korku, polisiye türlerini severim."

"... kitap okumayı seviyorum ya da sevmiyorum diye bir ayırım yapmam. Roman okurum, en sevdiğim yazar Ahmet Altan."

"... Okuduğum kitaplar sürükleyici, gerilimli olmalıdır. Özel olarak bir kitabın yazarını okumam."

"... Okumayı severim her türde kitap okuyorum. Türk yazarlarından özellikle Pınar Kür'ü seviyorum. Yabancıların şu anda isimlerini hatırlamıyorum."

"... Okumayı severim ama şimdiye kadar hiç okumadım."

"... Genelde bulduğum her kitabı okurum yani pek bir seçim yapmam."

"... Genellikle elime ne geçerse okurum."

"... Her tür kitabı okurum, Reşat Nuri Güntekin'i severim."

"... Kitap okumayı seviyorum diyemeyeceğim. Ancak okul başladığından beri Alman edebiyatından eserler okumaya başladım. Şimdiye kadar H. Böll'den bir eser okuyabildim."

"... Okumayı sevmiyorum desem yalan olur. Ama her zaman bunu yapmadığım da bir gerçek. Genelde güncel, toplumsal insanı anlatana konuları içeren kitapları ve şiir kitaplarını tercih ederim."

"... Pek fazla sevmem okumasını. Genellikle tür seçmem. Bu yüzden sevdiğim bir yazar olarak birisini gösteremem."

"... kitap okumayı bu bölüme girdikten sonra daha çok sevmeye başladım. Önceden sadece duymaktan tanıdığım yazarların kitaplarını okurdum. Şimdi bilinçle ve isteyerek okuyorum. Sevdiğim kitaplara gelince, aşk romanları hiç ilgimi çekmez. Belgesel yazılar, romanlar ilgimi çeker."

"... Kitap okumayı sevdiğim söylenemez. Ancak bunu seviyor sevmiyor diye ayırmayı doğru bulmuyorum. Benim sorunum kitap seçimi ve beni çekecek konuların saptanmasıdır. Aslında beğendiğim bir kitap oldu mu, kendimi hemen kaptırıyorum. Ama bu pek seyrek oluyor. Yani sorun insanın ilgi alanına göre kitap seçmesi. Bu seçimi de az okuyan biri yapamaz. Ona kültürlü, aydın birinin yol göstermesi gere-

kir. Böylelikle her insanın okumayı seveceğine inanıyorum."

"... Aşırı bir ilgim olduğu söylenemez. Psikolojik ve felsefi kitaplar okuyorum."

"... Kitap okumayı severim ama seviyorum demekle olmuyor... Okumaya gerek duyduğum her kitabı okurum..."

Öğrencilerle yapılan deney ve soruşturmalar, okumayan, okuduğunu anlayamayan, düşüneyen ve düşündüğünü korkusuzca dile getiremeyen bir gençliğe ayna tutuyor, türlü önyargılarla kafası doldurulmuş, türlü baskılarla sindirilmiş, ezilmiş, içi geçmiş, ürkek bir gençliğe... Ne var ki, özellikle öğrencilerin özeleştirilerinde gördüğümüz gibi hiç de azımsanamayacak bir kesim bu durumun bilincinde. İçlerindeki yapıcı güçler, onca yıldır çarpık bir eğitim sistemiyle bastırılmış, körleştirilmiş olan düşünce yetileri, verimli bir ortamı bulduğu anda yeşerecektir kuşkusuz. Bu durumda üzerinde önemle durulması gereken temel sorun, bu ortamın nasıl yaratılabileceğidir.

II.Eleştirel Düşünmeyi Öğretme

1. Öğretim Üyesi Öğrenci Diyalogu - Sağlıklı Bir Eğitime Doğru -

Eleştirel düşünme nasıl öğretilir? Bu sorunu iki temel noktada toplayabiliriz: 1. Öğrenciye okuma sevgisinin ve alışkanlığının aşılması. 2. Düşünmeye ağırlık veren bir ders programının düzenlenmesi.

Kuşkusuz okumayı okulda öğrenmemiş bir öğrencinin, üniversite çağında birdenbire tadına varabilmesi güçtür. Ama öğrencinin ilgisini çekebilecek bir konu buna yardımcı olabilir. 1987 ders yılında "Çağdaş Alman Edebiyatı" seminerinde Günter Walraff'ın *En Alttakiler* adlı yapıtını ele almıştık. Bu yapıt Almanya'da uzun ya da kısa süre bulunmuş olan öğrencilerin içinde, en ilgisizinin bile ilgisini çekmişti. Böylece yaşamlarında belki ellerine hiç kitap almamış olanlar bile, bu kitabı okudular. Önce Walraff'la ilgili yerli ve yabancı basında çıkan çeşitli yazılar ve röportajlar gözönünde tutularak konunun üzerinde enine boyuna tartışıldı. Bu arada Walraff'ın kitabında dile getirdiği sorunları kanıtladığı belgesel film de sinemalarımızda gösterime girmişti. Bundan yararlanılarak bir ders, kitap ve film arasındaki ortak ya da ayrılan özelliklerin saptanmasına ayrıldı. Öğrenciler konunun içine iyice girdikten sonra, çalışmanın en canlıca aş-

masına geçildi. Walraff bu yapıtı nasıl biçimlendirmişti? Yaşadıklarını dile getiren içgözlemler ve diyaloglar, gerçeklerin açığa çıkarılması, tezgahlanan oyun ve kullanılan belgeler nasıl bir iççelik içinde geliyordu? Bu sorunlardan yola çıkarak yapıtın dili, kurgusu, anlatım özellikleri, ince bir alaylamadan kara güldürüye değin uzanan gülmece etkileri üzerinde ayrıntılı olarak duruldu. Daha sonra da yapıtın yazınsal bir özelliği olmayan sıradan bir gazete röportajından ne açıdan ayrıldığı belirlendi.

Bundan sonraki aşama araştırma kapsamına giriyordu. Belgesel yazın ne demektir, kurmacaya ağırlık veren yazından ne açıdan ayrılıyordu, ne zaman ortaya çıkmıştı, belgesel tiyatro ne demektir, Türk yazınında belgesel türe örnek olarak gösterebileceğimiz hangi yapıtlar vardı vb. türünden sorunlar bir bilgi aktarımı olarak değil, araştırma biçiminde geliyordu. Çeşitli kümelere dağılarak belgesel yazın üzerine araştırma yapan öğrencilerden, örneğin bir kesim belgesel tiyatro üzerinde duruyor ve Peter Weiss'in *Soruşturma*'sını tanıtıyor, başka bir kesim belgesel özellikler taşıyan bir roman olarak Heinrich Böll'ün İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda oynanan *Katharina Blum'un Çiğnenen Onuru* yapıtını ele alıyor ve romanla oyun arasındaki ayrılığı belirliyordu. Böylece Walraff'la başlayan bir çalışma Peter Weiss, Heinrich Böll gibi çağdaş yazarların tanıtılmasının dışında, yazınsal türlerin incelenmesine de yol açıyordu.

Okumayı öğretmede en kolay yönlendirilebilecek olan kesimin "ayrım yapmam, elime ne geçerse okurum" diyen bilinçsiz okuyucu olduğunu kendi deneyimlerimden biliyorum. Bu öğrenciler okumaya karşı baştan olumsuz bir tavır

almadıkları için doğru yönlendirilebildiklerinde, çok kısa bir süre içinde bilinçli okurlara dönüşüyorlar. Polisiye roman, aşk romanı gibi gerilimli piyasa yazınına alışmış olan okuyucularınsa bilinçli okur düzeyine çıkartılması, piyasa yazınının uyuşturucu etkisinden kurtulmak kolay olmadığından, daha çok zaman alıyor. Ama ilk anda bir engelmış gibi görünen piyasa yazınından da yararlanılabileceğine inanıyorum. Bir yazın metninin ne olduğunu anlatabilmek için böyle basit, sıradan bir metinle aynı konuyu işleyen yazınsal bir metin arasındaki dil ve anlatım ayrılıklarının belirlenerek karşılaştırılmasının öğrencinin ilgisini çektiğini söyleyebilirim. Örneğin özellikle Friedrich Dürrenmatt'ın romanlarının öğrenci tarafından ilgiyle okunmasının nedeni polisiye romanlarla olan benzerliğidir. Ne var ki Dürrenmatt'ın romanları gerek dil, biçem gerek seçtiği konu açısından polisiye romandan belirgin bir biçimde ayrılır. Polisiye roman anlık bir gerilim yaratmaktan öteye geçemezken, Dürrenmatt okuyucusunu bazı ahlak ve felsefe sorunları üzerinde düşünmeye yönlendirir. Dürrenmatt'ın romanlarının sıradan bir polisiyeden ne açıdan ayrıldığıнын incelenmesi, yazarın iletisini ortaya çıkaracağı gibi yazınsal bir metnin özelliklerini de dile getirecektir. Ya da İngiliz yazınından bir örnek verecek olursak, Golding'ın *Sineklerin Tanrısı* romanının sıradan bir serüven romanından ne açıdan ayrıldığını saptamak, yazınsal bir metnin özelliklerine ilişkin bir görüş verecektir öğrenciye.

Bu bağlamda uygulamalı çalışmalarda, piyasa yazınıyla koşullandırılmış olan okuyucu beklentisinden nasıl yararlanılabileceğini somut bir biçimde gösteren ilginç bir yüksek lisans tezinden söz etmek istiyorum.³ İncelemeci, Peter Bich-

sel'in insanlar arasındaki iletişimsizliği ve yabancılaşmayı dile getirdiği "*Aslında Bayan Blum Sütçüyü Tanımak İstiyordu*" adlı kısa öyküden yola çıkarak hem tüketim toplumunda iletişimsizlik sorunu üzerinde durmakta hem de kısa öykünün özelliklerini ortaya çıkarmaktadır. Bu amaçla, daha öykü okunmadan önce öykünün başlığı ve öyküde geçen "sütçü, Bayan Blum, yazışma, iki litre süt" gibi en önemli sözcükler verilerek, öğrenciden bu sözcüklerin uyandırdığı çağırışmlarla bir öykü yazması beklenir. Alınan sonuçların büyük çoğunluğunda, olayların giriş, gelişme ve sonu olan dramatik bir aşk öyküsü biçiminde gelişmesi, okuyucunun piyasa yazınından alışık olduğu belli kalıplarla koşullanmış olduğunu göstermektedir. İkinci aşamada, öğrencilerin yazdıklarıyla Bichsel'in öyküsünün karşılaştırılarak okunması, öğrencinin yazınsal bir metinle yazınsal bir metin arasındaki ayrılığı görmesini sağladığı gibi, kısa öykü türünün özelliklerini (öykünün kesin bir başı ve sonu olmaması, günlük yaşamdan sadece ufak bir kesimin verilmesi vb.) ya da kültürel ayrılıkları da açığa çıkartmaktadır. Kuşkusuz bu tür bir çalışma öğrenciden, bilinmeyi, yeni olanı bulgulama merakı, düşgücü, yaratıcılık gibi düşünselliğin de ötesinde bir etkinlik bekler. Ama doğru olarak yönlendirildiği oranda da başarılı bir sonuca götüreceği tartışma götürmez, çünkü bu uygulamanın özelliği bütünüyle öğrenciye yönelik olmasıdır. Amaçlanan, öğrenciye bilmediği, yeni bir dünyayı öğrendiği ilgi çekici bir biçimde tanıtmaktır.

Öğrencinin ilgisini çekecek bir konuyu bulunmasında, piyasa yazınından olduğu kadar televizyon kültüründen de yararlanılabilir. Batı toplumlarında televizyonun bireyi edil-

ginleştirici olumsuz özellikleri bitmek bilmeyen bir yakınma konusunu oluştururken, kültürel düzeyi çok daha düşük olan bizim toplumumuzda televizyonun yararı zararından çoktur. Klasik sanatçıları tanıtan belgesel diziler, önemli yönetmenlerin filmleri, tiyatro oyunları vb. programlar, öğrenmeye açık olan bir kişide zamanla belli bir kültürel birikimin oluşmasını sağlayacaktır. Yeter ki öğretim üyesi öğrenciyi bu doğrultuda yönlendirebilsin.

İncelememde örnek olarak Almanca Bölümü öğrencilerini ele aldığım için, verdiğim yazın örnekleri de çoğunlukla Alman diliyle yazılmış olan yazını kapsıyor. Ancak işlenen konuya göre başka ülkelerin yazınlarından da, özellikle kendi yazınımızdan örnekler getirilebilir. Sözelimi belgesel yazın üzerine bir seminer yaparken, Türk yazınında da önemli bir yeri olan belgesel tür üzerinde durularak karşılaştırmalı çalışmalar yapılabilir. Bizde 1960'larda ortaya çıkan belgesel yazın ne tür sorunlara ağırlık vermiştir, bu yazının öncüsü sayılan Mahmut Makal'ın getirdiğı yenilik nedir, belgesel tiyatro alanında ilginç deneyimlerimiz var mıdır vb. türünde sorunlar, grup çalışmaları çerçevesi içinde işlenebilir. Ya da Ferid Edgü'nün "Yakın Bir Ölümün Bildirisi" adlı deneme yazısını, çağdaş Alman yazarlarında Marieluise Kaschnitz'in "Son Kitap" adlı kısa metniyle karşılaştırdığımızda, kitabın giderek önemini yitirişinin, sadece bizim ülkemize özgü olmadığı ortaya çıkacaktır. Ama bunun nedenleri bizimkinden çok değişiktir. Kaschnitz'in ütöpik bir nitelik taşıyan metninde, kitabın geçmişe karışmış, ölmüş olduğı bir dünya gösterilir. Son kitabı görmek için müzeye giden, eve döndüğünde yine televizyonun başına geçen çocuk imgesi, tüketim

toplumuna özgü önemli biri sorunu dile getiriyor, kitle iletişim araçlarının kitabı tüketişi sorununu. Bu bağlamda hem kitabın hem de televizyonun Batı toplumlarındaki ve ülkemizdeki işlevleri üzerine ilginç bir karşılaştırma yapılabilir.

Uygulamalı metin çalışmalarının yanısıra, öğrencilerin tiyatro, sinema gibi sanatsal etkinlikleri izlemelerini sağlamak ve derslerde bu konulara yer vermek onları olumlu yönde etkileyecektir kuşkusuz. Ama bunun için öğretim üyesinin kendi dar ilgi alanını aşması, çevresinde olup biteni izlemesi, başını kuma gömen devekuşu kimliğinden kurtulması gerekiyor. Tiyatro, sinema gibi sanatsal etkinliklerin ders kapsamına alınmasının yazın öğretimine inanılmayacak derecede büyük bir canlılık getirdiğini kendi deneyimlerimden biliyorum. Sözelimi geçen yıl belgesel yazın seminerine koşturarak sürdürdüğüm kurmaca ağırlıklı yazın seminerinde Kafka'nın *Dönüşüm*'ü üzerinde durmuştuk. Okuma alışkanlığı en alt düzeyde olan öğrenciler bile Kafka gibi zor anlaşılır bir yazarın öyküsünü okumuşlar ve Taner Barlas'ın sahnelediği *Dönüşüm* oyununu görmüşlerdi. Anlatıyla oyun arasındaki ortak özellikler ya da ayrılıklar neydi, düşüncüne böylesine ağırlık veren bir yapıtın tiyatrodaki sahnelenmesi ister istemez kısıtlanmalar getiriyor muydu, oyun yapıta yeni bir boyut getirebiliyor muydu vb. türünde sorunlar tartışıldıktan sonra, grup çalışmalarında daha ayrıntılı incelemelere yönelindi. Öğrencilerin bir bölümü Kafka'nın başka yapıtlarını da tanıtan bir çalışma sunuyor, bir bölümü Ahmet Cemal ve Kamuran Şipal'in çevirilerini öykünün aslıyla karşılaştırarak inceliyor, bir bölümü de *Dönüşüm*'le Ionesco'nun aynı sezon içinde sahnelenen *Gergedan*'ı arasındaki

ortak özellikleri araştırıyordu. Kuşkusuz bu türdeki çalışmalar öğrencinin düzeyine göre daha geliştirilebilir. Örneğin Kafka'nın Türk yazarları üzerindeki etkisi incelenebilir ya da yazınsal bir yapının filme ya da tiyatroya uygulanmasındaki olumlu ya da olumsuz etkenler üzerinde durulabilir.

Araştırmaya ağırlık veren bir sistemde, dikkat edilmesi gereken nokta, öğretim üyesinin daha ilk sömesterde öğrenciye bir araştırmanın nasıl yapılacağına ve özellikle grup çalışmalarındaki işbölümüne ilişkin yol gösterici ipuçları vermesidir. Bu alanda öğrencinin bilgisi öylesine kısıtlı ki, kolaylıkla beklenilmedik bir durumla karşılaşılabilir. Örneğin epik tiyatro üzerine *Kafkas Tebeşir Dairesi* örneğinden yola çıkarak bir çalışma hazırlayan iki öğrenci, konuyu yarı yarıya bölüşmüşlerdi. Biri başını, öteki sonunu biliyordu. Okumadıkları bölümü birbirlerine anlatarak tamamladıklarını söylediklerinde, önce benimle dalga geçtiklerini sanmıştım. Ne var ki okumanın ne olduğunu bilmeyen öğrencilerin böyle bir işbölümü yapmalarına pek şaşmamak gerekir.

Bu tür bir ders sisteminde araştırmanın olduğu kadar tartışmanın da önemi vardır. Tartışmanın, hocanın mutlak otoritesine ve "nakilciliğe" dayanan skolastik eğitim sistemimizde doğal olarak hiç yeri yoktur. Ancak son 20, 30 yıl içinde Amerikan sisteminin etkisiyle tartışma bize de girdi. Okullardaki münazara kolları ya da kültür yaşamımızdan eksik olmayan açık oturumlar bunun en belirgin örnekleri. Ama bu türde kültürel etkinlikler düşünsel düzeyde gelişen bir tartışmadan çok, kişinin kendisini kanıtlamaya çalıştığı yüzeysel bir söz dövüşü olarak anlaşılıyor. Düşünsel bir tartışma ortamının sağlanabilmesi için aşılması gereken engel-

leri iki noktada toplayabiliriz: 1. Öğrencinin tartışmayı dersi kaynatma olarak algılaması, bu bakımdan herkesin aklına geleni söylediği başıboş bir konuşma alanı olarak görmesi. 2. Tartışmacıların değişmez ilkelerden yola çıkarak birbirlerinin görüşlerini çürütmeye çalışmaları. Böylece tartışmanın karşıt görüşlerin savunulduğu bir kördövüğe dönüşmesi.

Bu engelleri aşabilmenin tek yolu, daha ilk ders yılında öğrenciye tartışmanın düşünsel bir etkinlik olduğunu öğretmektir. Düşünsel etkinlik sürekliliği olan, bitmeyen bir etkinliktir. Yenme yenilme diye bir şey yoktur düşünsel etkinlikte, aşamalar vardır. Önemli olan kişinin kendi üstünlüğünü kanıtlaması değil, düşüncenin aydınlığa çıkartılmasıdır. Ortaya atılan bir düşünce, bir diğeri tarafından geliştirilir, bir başkası ona başka bir açıdan yaklaşarak yeni bir boyut katar vb. Düşünsel tartışmada bir konu, bir sorun çeşitli kişiler tarafından çeşitli yönleriyle değerlendirilerek anlatılır. Tartışma her şeyden önce birlikte atılan bir düşünce serüvenidir. Bu serüvenin çetrefil yollarında birlikte ilerlemek, bilinmeyi, gizli olanı birlikte bulgulamak gerekir. Bu bakımdan tartışmada tartışmacılardan birini kesin başarıya götürecek mutlak ilkeler aramak çok yanlıştır. Bir dersimde Kafka'nın bir metni üzerinde tartışan iki öğrencimin birbirlerini neredeyse boğazlayacak duruma geldiklerini anımsıyorum. Konuşma içeriğini yitirmiş, soyut bir söz dövüşüne dönüşmüştü. Böyle bir durumla karşılaşmamak için, öğretim üyesi son derece de dikkatli ve uyanık davranmalıdır. Öğrenci kendi görüşünü zorla kabul ettirmeye çalışıyor, karşındakini dinlemiyor ya da yinelemeye düşüyorsa, öğretim üyesinin onu zamanında uyarması, konunun dağılmamasını

sağlaması, kısaca tartışmayı yönlendirmesi gerekir. Öğrenciyi etkinleştiren ve derse anlam katan yapıcı bir tartışma ortamının sağlanması, öğretim üyesinden kişisel beceri ve esnekliğin ötesinde yoğun bir düşünsel etkinlik bekler.

Öğrenciyi etkinleştirmede en önemli etkenlerden biri de kitaplık çalışmalarına yer vermektir. Öğrenciye fiş çıkartmak, not almak gibi alıştıırma programlarıyla kitaplıktan nasıl yararlanılabileceğini daha ilk sömterterde göstermek gerekir. Kitaplıklarda öğrencilerin diledikleri kitabı seçip okuyabilecekleri ve rahatça çalışabilecekleri sessiz ve dingin bir çalışma ortamının yaratılması zorunludur. Oysa öğrencilerin de yakındıkları gibi kitaplıklarımız bugün işlemeyen birer bürokrasi mekanizmasına dönüşmüştür. Öyle ki kitapla alışverişi zaten pek olmayan öğrenci neredeyse bilinçle kitaplıklardan uzak tutulmaktadır. Sözelimi Edebiyat Fakültesi'nde kitaba kayıtsızlık şaşırtıcı boyutlardadır. YÖK'den bu yana bu fakültenin bölümlerine bütçe kısıtlamaları nedeniyle hemen hemen hiçbir yeni kitap girmemiştir. Üniversitenin kitaba ayıracak parasının olmaması ve bu durumun öğretim üyelerince doğal karşılanıp yeni kitap alınabilmesi için bir girişimde bulunulmaması, "inanılmaz" bir gerçektir. Prof. Dr. Jale Baysal bir yazısında yayın alım giderlerinin çağdaş düzeyde ele alınmasının zorunluğuna değinerek üniversitelerde kitap için ayrılan ödeneklerin yetersizliğini somut örneklerle gösteriyor (Cumhuriyet 1.8.1987). Bu verilere göre milyon lira ve genel üniversite bütçesine oran olarak:

İstanbul Üniversitesi:	350	% 9
Ankara Üniversitesi:	250	% 1
Ortadoğu Teknik Üniversitesi:	336	% 2,3
Hacettepe Üniversitesi:	190	% 7
Boğaziçi Üniversitesi:	305	% 4,5'dir.

Kitaplıklardan, hırsızlık olmasın diye kitap ödünç verilmediğinden, bir fotokopi makinası da olmadığından, öğrenciler diledikleri gibi yararlanamamaktadırlar. Böylece kitaplıklarımız görevli memurların işsiz, güçsüz oturdukları yaşamayan, ölü bir yere dönüşmüştür. Bu durumda okumaya önem ve değer veren ve derslere not ezberlemekten öte bir boyut kazandırmaya çalışan bir öğretim üyesine kendi kısıtlı parasal olanakları çerçevesinde, öğrencilerin de yararlanabilecekleri özel bir kitaplık kurmaktan başka bir çare kalmamaktadır.

Yüksek öğretimde yazın derslerini öğrenciler nasıl değerlendiriyorlardı, önerileri ya da eleştirileri neydi? Aşağıda öğrencilerin görüşlerinden kesitler sunuyorum:

"Edebiyat derslerinde kolay anlaşılır, hafif metinlerin incelenmesini isterdim. Burada incelenen metinlerle ilgili ön açıklamalarla kısa bilgiler verilirse ve mümkün oldukça film ya da tiyatroya ağırlık verilirse, dersler hem sıkıcılıktan hem de ağırlıktan biraz uzaklaştırılabilir."

"Edebiyat derslerinin işleniş yöntemini beğeniyorum. En azından tartışma ortamı doğarak, çeşitli fikir alışverişi yapı-

lıyor. Böylece hem değişik yorumlar elde ediliyor, hem de ders monotonluktan kurtarılıyor."

"Sınıftaki tüm arkadaşlara görev verilmesini iyi buluyorum. Böylece herkes derse katılmış oluyor. Seyrettiğimiz tiyatro ve okuduğumuz kitaplar hakkında tartışma yapılırca, anlayamadığım ya da gözümünden kaçan yerler açıklanmış ve aydınlığa kavuşmuş oluyor. Böylece konuyu daha iyi kavramış oluyoruz."

"Biraz daha değişik sosyal içerikli konuların olması daha iyi olurdu."

"Konuların bize hitap etmesini isterim.Sınıfla ortaklaşa bir metin seçimi gerçekleştirilebilir belki."

"Yazarlar öğretmenler tarafından belirleniyor, yani merkezci bir yaklaşım sözkonusu. Ben öğretmen olsaydım dersi iki yönlü işlerdim. Muhakkak ki ben de konu verirdim, fakat ikinci aşama olarak öğrencilerin beğendiği bir Alman yazarının incelenmesi ve bunun bize tanıtılmasını isterdim. Böylece sene sonunda daha geniş bir perspektif kazanmış oluruz..."

"Derelerde hocanın ders anlatmasının dışında, öğrenciler de fikirlerini koymalı..."

"Eleştirim aynı kişilerin devamlı konuşmalarına izin verilmesi ve sınıfın mevcudunun çok olması..."

"Edebiyat dersleri bence karşılıklı diyalog içinde geçmelidir ve tartışmaya açık olmalıdır. Ancak bu tartışma çok fazla uzatılmamalıdır, yoksa bir anlamı kalmaz..."

"Şu anki yöntemimiz çok iyi, yapıtlar okunuyor, tiyatro oyunları seyrediliyor ve konu hakkında düşüncelerimiz, yorumlarımız dersde tartışılıyor. Ama işlediğimiz konu hakkında ipucu niteliğinde bazı bilgiler önceden verilse daha iyi olurdu."

"Derse katılma, fikir yürütme herkesce yapılmalı, beş on öğrenciyle bitmemelidir. Bu yüzden de öğreticinin öğrencileri biraz daha yönlendirmesi gerekir. Bunu yaparken elbette ki zorlama olmayacak, ancak öğreticinin psikolojik olarak öğrenciyi tartışma ortamına sürükleyebilmesi için, onları uyarması lazım."

"Daha çok yazar üzerinde durulması ve değişik eserler okunması yararlı olurdu. Böylelikle öğrenciler Alman edebiyatı hakkında daha çok bilgi edinebilirlerdi. Örneğin sene başında değişik gruplar oluşturularak, her gruba bir yazarın ve o yazarın bir eserinin hakkında bilgi getirmesi ve bunların sınıfta sunulması şeklinde olabilir."

"Kuramsal bilgilerin daha çok örneklerle pekiştirilmesini istirdim..."

"Dersler daha çok karşılıklı söyleşi içinde geçmeli. Aktif olan sadece öğretici olmamalı, öğrenci de kendinden bir şeyler

getirmeli ve o konu hakkında fikirlerini söylemeli..."

"Kitap dışı kaynaklardan da yararlanılmalı, tiyatro gösterileri gibi."

"Edebiyat derslerini ilgiyle izliyor, katılıyorum. Çünkü bu derslerde ezber önemli değil, insan kendi yorumunu, düşüncelerini anlatabiliyor."

"Konuya daha önceden yakınlığı olursa, anlamının daha kolay olacağını sanıyorum."

"Eleştirilecek bir nokta varsa, o da öğrenciyi derste sorumlu olacağı kitaplar yönünde yönlendirmektir. Önemli olan öğrencinin tiyatroya derste gerekli olduğu için gitmemesi ya da kitabı vizelerde not almak için okumamasıdır. Öğrenciyi bunlardan bağımsız okumaya yönlendirmek, bazı konularda düşünme üretmesine olanak sağlamak yazın dersleri çerçevesi içinde gerçekleştirilebilir."

"Bizim bölümümüzde en ilgimi çeken ders Alman edebiyatı dersidir. Çünkü bu ders tam bir kültür dersidir. Ben bu bölüme girdiğimde, birkaç Alman yazarının dışında hiçbir yazarın ne adını ne de kitabını biliyordum. Bu ders sayesinde okumayı sevdim. Derste sıkılmıyorum. Tiyatrolara da gidiyoruz."

"Edebiyat dersleri zaman zaman ilgimi çeker. Bu ders için kitap okumaya bile alıştım. Ama kitap okumanın asıl nedeni

hocalarımı sevmemden kaynaklanıyor."

Öğrencilerle yapılan karşılıklı konuşmalar ve anketler sonucu şu temel noktalar belirlendi:

1. Karşılıklı bir tartışma ortamının oluşması ve tüm öğrencilerin çekinmeden bu tartışmaya katılabilmeleri.
2. Kuramsal bilgilerin, uygulamalı çalışmaları pekiştirici bir özellik taşıması, başka deyişle havada kalmaması.
3. Öğrencinin ilgi alanına göre kitap seçimine gidilmesi, seçimin öğrencilerin de katılımıyla yapılması.
4. Sosyal içerikli konulara ağırlık verilmesi.
5. Daha çok kitap okuma ve sinema, tiyatro izleme alışkanlığının kazanılması.
6. Grup çalışmalarına yönelmesi.
7. Türk yazınından da örnekler getirilmesi.

Öğrencilerin büyük çoğunluğunun yakındığı derslerse ezbere dayanan kuramsal derslerdi. Yıllar yılı ezberciliğe alışmış olan ve bu alışkanlıktan bir türlü kurtulamayan öğrencilerin, kendilerini doğrudan etkinliğe yönlendirecek bir ders sistemi istemeleri ve ezberciliğe karşı tavır almaları, kendilerini geliştirme ve öğrenme potansiyellerinin sanıldığı kadar düşük olmadığını en çarpıcı kanıtıydı.

Bu saydıklarımızı toparlayacak olursak, öğrenciye düşünmeyi öğretmenin ve onu etkinliğe yönlendirmenin tek yolu onun dünyasına girebilme, etkilendiği, ilgi duyduğu alanları öğrenme, kısaca onunla bir diyalog kurmaktır. Oysa

bizde genellikle söylev biçiminde gelişen derslerde, öğrenciyle öğretim üyesi arasında sürekli diyalog kopukluğuna tanık oluyoruz. Bu durumda duvarlara ders anlatmak zorunda kalan öğretim üyesinin de, yarım yamalak tuttuğu ders notlarıyla sınavdan sınava koşturan öğrencinin de üniversiteye boğucu bir tutukevi gözüyle bakmalarına pek şaşmamak gerekir.

Birçok bilim adamı bu düzeysiz öğrenciyle diyaloga girmeyi aşağılanma olarak görüyor. Onların kültür düzeylerinin düşük olmasını kötü eğitimden geçmiş olmalarını, kendi "devekuşluklarına" gerekçe olarak gösteriyorlar. Oysa en büyük beceri, bir konuyu herkesin, kültür düzeyi düşük olanın bile anlayabileceği bir açık seçiklik içinde, ancak düzeyi düşürmeden dile getirebilmektir. Gerçeklerden kopuk, soyut bir bilimsellik anlayışı, yüksek öğretim kurumlarıyla sürekli uyumsuzluk içinde olan öğrencilerin, üniversiteden biraz daha kopmasına neden olmuştur.

Öğretim üyesinin öğrencilerin gerçeklerinden ne denli kopuk olduğuna, yapısalcılar güzel bir örnek veriyor. Birkaç yıl önce yapısalcılık moda olduğunda, bizde de öğretim üyelerinin pek çoğu ancak kendilerinin anlayabileceği gizemli, soyut bir dille yazılar yazmakta, yapısalcı yöntemle metin incelemelerine yönelmekteydiler. Hiç unutmam, çok saygı duyduğum bir öğretim üyesi büyük bir övünçle öğrencinin bir şiiri hiç anlamasa bile, yapısalcı yöntemle çözebileceğini söylemişti bana. Amaç beyni boşaltılmış "robot-öğrenci" yetiştirmekse, yapısalcıların başarılı oldukları tartışma götürmez. Yanlış anlaşılmasın, yapısalcılığa diyeceğimiz yok, kuşkusuz kimi değerli bilim adamımız dış basında da yer alan

ilginç araştırmalar yapmışlardır bu konuda. Ne var ki yapısalcılık bizde uygulandığı biçimde, öğrencinin düşünme ve alımlama yetilerini geliştirmekten uzak olduğundan, ona katkısı olmamıştır.

Öğrencilerin üzerinde önemle durdukları gibi, söylev türü derslerin kaldırılması ya da en aza indirilmesi, öğrenciyi düşünsel etkinliğe yönlendiren grup çalışmalarına, tartışmalara, oturumlara yer veren bir ders sisteminin uygulanması zorunludur. Kuşkusuz giderek artan öğrenci sayısı bu çalışmaları önlemektedir. Ancak öğrencileri gruplara ayırıp ders saatlerini bölerek, o denli yakınılan vizeleri inceleme ve araştırma çalışmalarına dönüştürerek bu engeller aşılabilir.

2. Yazın Nedir? Göçmen İşçi Yazını – Bir Ders Örneği

Büyük bir yazar üç niteliği – öykücü, büyücü, öğretmen – birleştirir ama onda ağır basan, onu büyük kılan özellik onun büyücülüğüdür. Biz de işte bu noktada onun dehasının bireysel büyüsunü kavrama, biçimini, imgelerini, yapıtlarının örgüsünü inceleme çabamızda işin gerçekten coşturucu kesimine varmış oluruz.

V. Nabokov

Berlin'de doktora çalışmalarına başladığım yetmişli yıllarda bir okulda işçi çocuklarına ders veriyordum. O dönemde işçi çocukları sorunu bugünkü boyutlarına ulaşmamıştı, yine de bir sürü ortada bırakılmış, ilgilenilmeyen başıboş çocuk... Alman öğretmenlerin yaka silkerek Türk sınıfına gönderdikleri Engin sınıfın bebelarındandı. Hiç unutmuyorum, onüç, ondört yaşlarında cin gibi bir çocuk, kızlara sataşsın, otamatları bozsun(bu yüzden polis tarafından birkaç kez ense-lenmişti) hocaları kızdırsın... Başka düşündüğü yoktu. Ama bir yeteneği vardı, resim. Güzel resim yapıyordu. Kısa sürede dost olduk, üstelik de çocuğu kazanmak için çaba bile harcamadan, kendiliğinden. Bir gün bana "sizi tanıdıktan sonra" dedi, "öğretmen olmayan büyükler de varmış diyorum, kafa dengi olanlar, eskiden herkesi öğretmen bilirdim, sadece öğretmenleri değil, anamı, babamı bütün büyükleri.

Şimdi bakıyorum da büyükler arasında da kafa dengi olanlar varmış". Duygulanmıştım, belli etmedim. "Kafa dengi olduğumuz da nereden çıktı?" dedim. "Şimdiye kadar hangi otomatı kırdım ki ben?" "Dalga geçmeyin" dedi. "Demek istiyorum ki sizinle konuşabiliyorum ben, beni dinliyorsunuz. Ötekiler, yani öğretmen olanları söylüyorum gıcık tipler, benimle uğraşıyorlar hep, sataşıyorlar bana. Ben de herkesi öyle bilirdim ama..."

Aradan yıllar geçti. On yıldan uzun bir süredir öğretim üyesiyim ve kitaplara çılgınca tutkusu olan biri olarak hep öğrencilerden birinin gelip de bana şunu demesini bekledim: "Eskiden tüm kitapları ders kitabı sanırdım. Şimdi ders kitabı olmayan kitaplar da olduğunu anladım, nefret etmem gerekmeyen, belki de sevebileceğim kitaplar..." Kimse böyle bir şey demedi bana şimdiye değin... Az önce sözünü ettiğim çocuğun birden bilincine vardığı gibi, nasıl insanların tümü sadece kurallar, yasaklamalar koyan, engeller yaratan öğretmenler olarak görülemezlerse, kitapların da yalnızca insanın beynini dolduran anlamsız, boş ders kitapları olarak görülemeyeceğini anlayamadılar daha. Gerçi yüksek öğretime başladıktan sonra kitap okumasını sevdiğini söyleyen tek tük öğrenci yok değil ama çoğunlukta sürüyor kitap alerjisi.

Kitap alerjisine karşı en iyi ilaç, kitabın yaşamdan hiç de kopuk olmadığını göstermek. Bu düşünceden yola çıkarak yazına giriş derslerinin nasıl yapılacağına ilişkin bir öneri niteliği taşıyan bu bölümü, göçmen işçi yazını konusuna ayırdım. Bu konuyu seçmemin nedeni Alman dili ve yazını okuyan öğrencilerin % 90'ının kesin dönüş yapan işçilerin çocukları olmaları. Yazının ne olduğunu açıklayabilmek için

böyle bir konu kuşkusuz yeterli değil. Ama özellikle ilk s-
mesterdeki öğrencileri okumaya yönlendirme ve yazınla
dolaysız bir iletişim kurmalarını sağlama açısından uygun
bir seçim.

Almanya ve Türkiye'de yayınlanmış göçmen yazın kap-
samına giren oldukça çok yazın var. Ne var ki bunların çoğu
"iyi yazın" niteliğinden yoksun. İyi yazın ne demek? İyi yazı-
nı belirleyen ölçütler neler? Piyasa yazınından ne açıdan
ayrılıyor gibi sorular uygun bir metin seçimiyle özellikle
yazın öğretimine yeni başlayan öğrencilerle çok verimli bir
tartışma ortamının kurulmasını sağlayabilir. Uygun metin
seçiminden anladığım, dilsel ve biçimsel özellikleri birbirin-
den ayrılan değişik türde metinlerdir. Bu bağlamda özü
Türkçe olan ama Almanca'ya da çevrilmiş bulunan üç örnek
sunuyorum: Zülfü Livaneli *Arafatta Bir Çocuk*, Fakir Bay-
kurt *Barış Çöreği*, Gülten Dayıoğlu *Gözaltında Yaşamak*.⁴

Arafatta Bir Çocuk öyküsünde küçük bir çocuğun ba-
kış açısından yabancı düşmanlığı sorunu gündeme getirili-
yor. Bu öyküde şapkasını kafasından çıkartmak istemeyen
küçük bir çocuğun davranış bozukluğu anlatılıyor. Geriye
dönüşlerle bunun nedenini öğreniyoruz: Çocuk İsveç'te yeni
bir okula başlar ve yeni ortama ve koşullara uyum sağla-
makta büyük güçlüklerle karşılaşır. Özellikle yabancı dil
sorunu büyük bir engel oluşturur. Kendisiyle sürekli alay
eden şişman, sarışın bir çocuktan öç almak için, çocuğun
köpeğini kaçırp köpeğin tüylerini kırpar. Bu davranışı evde
dayakla cezalandırılır. Okuldaysa bir psikoloğa gönderilir. A-
ma psikolog işin içinden çıkamadığından çocuğa yardımcı
olamaz. Bu arada okulun anahtarları yokolur ve çocuk

hırsızlıkla suçlanır. Anahtarı çocuğun almadığı ortaya çıkınca, herkes çocuğa çok iyi davranmaya başlar, çocuğun okuldaki ve sınıftaki konumu bütünüyle değişir. Bunun üzerine eski haline dönerek şapkayı kafasından kendiliğinden çıkarır. Ama sarışın, şişman çocuk onu yeni filizlenen dostluklarının göstergesi olarak kendi evine çağırdığında çocuğun annesi, oğlunun yabancılarla görüşmesine karşı çıkar. Böylece çocuk yeniden şapkayı başına geçirip içine kapanır.

Bu öykünün en ilginç yanı dış ve iç olayların, başka bir deyişle gerçekte düşlerin iç içelik içinde gelişen ustaca kurgusudur. Çocuk düşünde köyünü, nenesini, arkadaşlarını ve domuzcuk diye çağırılan sarışın şişman bir çocuğu görür. Domuzcukla herkes alay eder, çünkü bırakın Türkçe konuşmasını, en basit birkaç sözcüğü bile biraraya getirmeyi beceremez. Çocuğun yeni ortamdaki yaşantılarına koşut olarak, düşleri de giderek saldırganlaşır. Domuzcuğun horlandığını, alaya alındığını, hırpalandığını, dövüldüğünü görür düşlerinde. Sonunda nenesi bir hızır gibi domuzcuğun da yardımına yetişip onu koruması altına alır. Böylece tam her şey tatlıya bağlanıyor gibiyken, nene ansızın değişir ve domuzcuğu tekme tokat evinden kovar.

Şimdi bu öyküyü düşleri çıkartarak yeniden okuduğumuzda, öykünün hiçbir anlam kaymasına yer vermeden kendi içinde bir bütünü oluşturduğunu görüyoruz. Öyleyse yazar düşleri neden eklemiş? Öyküye şiirsel bir boyut kazandırmak için mi, yoksa başka bir amaçla mı? Düş görme ne anlama geliyor, gerçeklerden bir kaçış mı? Ne zaman düş görürüz? Ve bu öyküyle bağlantılı olarak soracak olursak, düş görmenin çocuk için anlamı nedir, gerçeklerden kurtul-

ma mı, kaçış mı, yoksa sadece dış dünyanın yansıması mı? Okuma alışkanlığı olmayan birinin bile yavaş yavaş bu düşlerin anlamını çıkartabilmesi ve öykünün düşlerle bağlantılı olarak çeşitli düzlemlerde psikolojik, simgesel yorumlara yol açabileceğini anlaması gerekiyor. Okuyucu, düş ve gerçeğin kaynaşması içinde sürekli değişen bakış açısının, yabancı düşmanlığı sorununa nasıl başka bir boyut kazandırdığının bilincine varmalı. İster İsveç'te ister Türkiye'de, hangi ülkede olursa olsun, bilinmeyene, yabancı olana her zaman kuşkuyla yaklaşılacak ve düşmanca davranılacaktır. Bunun da nedenini öyküde de gösterildiği gibi çocuklara değil, büyüklerin önyargılarına bağlayabiliriz. Öyküde çocuğu evinden kovan sarışın çocuğun annesidir ve bu olaya koşturarak çocuk, nenesinin domuzcuğa çok kötü davrandığını görür. Öyküde tek tek motifler de hem psikolojik hem de simgesel bir yoruma olanak tanıyor. Çocuğun siyah saçlarını gizleyerek onu koruyan şapka, aynı zamanda iç dünyaya kaçışın bir göstergesidir. Çocuk, çevresindekiler kendisine iyi davrandığında, şapkayı çıkartarak uyum sağlama doğrultusunda ilk adımı atar. Ama öykünün sonunda tam bir düş kırıklığına uğradığında, şapkayı bir daha çıkartmamak üzere kafasına geçirir. Çocuğun sık sık anımsadığı nene sevgiyi ve güvenceyi simgeler. Ancak öykünün sonunda domuzcuğun evden kovulmasıyla, sevgi dünyası da temelinden yıkılır. Öykünün çeşitli yorumlara olanak tanıyan çok iyi hazırlanmış anlatım dokusu, okuyucuya yazınsal bir metnin ne olduğu ve yazınsal bir metinden ne açıdan ayrıldığı hakkında bir görüş verecektir.

Bu öykü aynı zamanda Almanca ya da Türkçe dersle-

rinde de yararlanılabilecek çeşitli çalışmalara olanak tanıyor. Sözelimi öğrenciler yazılı anlatım derslerinde öykünün sonunu yazabilirler. Acaba çocuğu nasıl bir gelecek bekliyor? Örneğin geri zekalılar okuluna gönderilebilir ya da Türkiye'ye geri gidebilir ya da bir çeteye katılabilir vb. Bu öyküden yola çıkarak "yabancı olan her zaman tehlikelidir" sloganı altında metindışı çalışmalara yönelinebilir. Öğrenciler kendi deneyimlerinden, önceleri Almanya'da, sonra da Türkiye'de karşılaştıkları uyum güçlüklerinden sözedebilirler. Ya da "Türkiye'de Araplar" örneği çok daha değişik bir sorun üzerinde durulabilir. Birçoğumuz büyük kentlerde giderek sayıları çoğalan Araplardan tedirgin oluyor. Neden? Almanya'da Türkler, Türkiye'de Araplar, bir koşutluk kurulabilir mi, yoksa temel ayrılıklar var mı? Metindışı çalışmalardan, metin üzerine çalışmaya başlamadan önce, okuyucuyu derse hazırlamak için yararlanılabileceği gibi, yazılı anlatım, sözlü anlatım derslerini pekiştirmek amacıyla da yararlanılabilmektedir.

Şimdi ikinci metni ele alalım. Fakir Baykurt'un *Barış Çöreği* öyküsünü. Bu öyküde de işlenen sorun yabancı düşmanlığı. Bir Alman çocukla Türk çocuğun dostlukları tehlikeye girer, çünkü Alman çocuğun annesiyle babası yabancı düşmanıdır. Ne var ki Türk çocuğun nenesi yardıma yetişir ve Alman çocuğa annesiyle babasının aklıbaşına gelen değin, evine gitmemesini öğütler. Çocuk nenenin sözüne uyup boykot yapar. Uzun gitgellerden sonra anne ve baba yanlış davrandıklarının bilincine varırlar ve nenenin isteği üzerine Türk aileyi evlerine çağırırlar. Böylece her şey tatlıya bağlanır.

Bu öyküde de Livaneli'nin öyküsüne benzer motiflerin kullanıldığını görüyoruz. Sevgiyi ve barışı simgeleyen büyük anne, anne ve babanın yabancı düşmanlığı, çocukların dostluğunun büyüklerin önyargılarıyla tehlikeye girmesi vb. Ama ilk öyküdeki tersine bu öyküdeki kişiler sanki yaşamıyorlar. Bilge büyük anne, kötü anne ve baba, önyargılardan uzak çocuklar, tüm bu kişiler kağıttan bebekleri andırıyorlar. Öyküdeki olay da, bilge ve yaşlı büyük annenin Alman anne ve babaya ders verip onları yola getirmesi, hiç de inandırıcı değil. Bu nasıl bir büyük anne? Neden her şeyi daha iyi biliyor? Neden Alman çocuk kendi annesi ve babasına değil de ona inanıyor? Nasıl oluyor da Almanlar yaptıkları yanlışları sonunda anlıyorlar? Daha ilk okuyuşta havada kalan bir sürü soruyla karşılaşılıyor. Yazarın "yabancılara iyi davranın" sloganıyla gerçekleri kalıplaştırdığını görüyoruz. Böylece ak ve kara renklerle alabildiğine yapay ve soyut bir dünya yaratılıyor. Bu nedenle öykü ne tartışma olanağı veriyor ne de okuyucuyu düşünmeye yönlendiriyor. Yazarın "büyüklerimiz her şeyi bilir", "Almanlara ağızlarının payı verilmeli" gibi değerlendirmelere dayandırdığı öğretici amacı her tümçede yoğunlukla duyuluyor.

F. Baykurt bu kitabın önsözünde şöyle yazıyor: "Bu öyküler yurtdışındaki çocukların gözüyle oradaki yaşamı yansıtıyor. Bu öykülerde ben zaman zaman bakılmak ve albümlere konulmak üzere fotoğraflar çekiyorum. Makinanın ardında gözlerimiz, yüreklerimiz, beyinlerimiz var..."

Yazar acaba amaçladığını gerçekleştirebilmiş mi? Bu öykü gerçekten bir fotoğrafla karşılaştırılabilir mi? Yazar çocukların yaşantılarını özgün olarak dile getirebiliyor mu?

Öykünün yazarın kendi görüşüyle karşılaştırılması, verimli bir tartışma ortamı sağlayacaktır.

Ele almak istediğim son öyküye Gülten Dayıoğlu'nun *Gözaltında Yaşamak* öyküsü. Bu öyküde geri dönüş sorunu ele almıyor. Almanya'da büyümüş olan onaltı yaşındaki bir genç kız, Türkiye'ye döndüğünde uyum sağlamada güçlük çeker. Özellikle Almanya'dan geldiği için kendisine farklı davranan erkek çocuklarla sorunları olur. Bu arada bir çocuğa aşık olur, ilişkileri basit bir flört düzeyini geçmemesine karşın bir okul gezisinde birarada göründüklerinde, kız yaka paça hastaneye gönderilir. Bu olayın yarattığı şok onu öylesine etkiler ki, büyük bir bunalıma girer ve sonuçta akıl hastanesine düşer.

Öykünün yapısını, dilini, tip çizimini ayrıntılı olarak incelediğimizde şunlar göze çarpıyor:

1. Öykünün yapısı: Birbirini izleyen iki uzun diyalog, kızın anne ve babasının diyalogu ve kızla annesinin diyalogu, öykünün neredeyse yarısını içeriyor. Anlatılan olayla doğrudan ilişkisi olmayan bu diyaloglar, okuyucuya ailevi sorunlar, Almanya'daki yaşam vb. gibi olaylar üzerinde bilgi veriyor. Öykünün üçte birini kızın yaşamındaki önemli olayların ardarda sıralanması oluşturuyor: Okuldaki yaşamı, kızların kabul günleri, Almanya'ya özlem duyması, erkek çocukların onu rahatsız etmeleri, beğendiği çocuk ve sonunda trajik bir biçimde sonuçlanan okul gezisi.

2. Dil: Öykünün dilini incelediğimizde, daha ilk okuyuşta yazarın son derecede dikkatsizce ve üstünkörü çalıştığı göze çarpıyor. Yazar burada hiçbir estetik kaygı gütmeyen,

sadece belli bilgileri okuyucuya sunmak istiyor. Diyaloglar, anılar, öyküde anlatılan olay, tümü de hiçbir ayırım yapılmaksızın kuru bir konferans diliyle anlatılıyor. Metin, olguların diyalog ya da anlatım düzleminde ardarda sıralanmasından oluşuyor. Sonuçta öykünün hiçbir canlılığı kalmıyor, özellikle diyaloglar yapay bir izlenim bırakıyorlar.

3. Tipleme: Öykünün gerek yapısının olmaması gerek dilinin işlenilmemiş bir dil olması, eti canı olan, yaşayan tiplerin oluşmasını engelliyor. Kız, annesi, babası, öğretmenleri vb. tipler, sadece soyut bilgi taşıyıcıları işlevini görüyorlar. Bir olay ve bu olayda yer alan belli kişiler olduğunu görüyoruz, okuyucuya sadece bu olay üzerine bilgi veriliyor. Ancak yazar okuyucusunun özellikle öykünün başkişisinden etkilenmesini istediğinden, bu kişiden söz ederken ucuz betimlemelere başvuruyor. Örneğin "Güler içaçacı, ılık bahar yeli gibi dolduğu odaya, neşeli, coşkulu ve güzel", "Güler sevdiği delikanlıdan kopmanın verdiği acıyı körpecik yüreğine sindirmeye çalışıyor", "konuşurken göz göze geldiklerinde, benliğini saran doyumsuz coşkuya tutsak olmuştu Güler". Bu tür betimlemeler öykünün kuru diline ters düştüğü gibi, bütünü içinde de alabildiğine sırtıyor.

Böyle bir öykü kendine özgü bir biçemi ya da karakteri olmadığından öğrenciye üzerinde dilediği gibi oynama olanağını tanıyor. Öğrenciler metinde kısaltmalar, eklemeler, biçem oynamalarıyla temel değişiklikler yapabilirler, başka bir deyişle metni yeniden yazabilirler. Ya da öyküdeki olayı değişik bakış açılarından anlatabilirler. Sözelimi Güler'in erkek arkadaşlarının, öğretmenlerinin, babasının, ona laf atan

erkek çocukların vb. kişilerin bakış açısından. Acaba Güler kendisi Türkiye'deki yeni yaşamını nasıl değerlendiriyor, diğerleri, Almanya'dan gelen ve öteki kızlardan farklı olan bu kıızı nasıl görüyorlar vb. sorunlar üzerinde tartışılabilir. Ya da öykü öğrencilere değişik biçimlerde yeniden yazdırılabilir, gazete röportajı olarak, diyalog biçiminde vb.

Gözaltında Yaşamak hemen her genci ilgilendiren önemli bir soruna parmak bastığından, metindışı çalışmalara da geniş çapta olanak tanıyor. Öykü işlenildikten sonra ya da işlenilmeden önceki aşamada öğrenciler kendi deneyimlerinden sözedebilirler. Bu alanda Almanya'daki yaşantıları, geriye dönüşün getirdiği sorunlar, anne ve babalarıyla aralarındaki görüş farklılığı vb. sorunlar üzerinde durulabilir.

Göçmen işçi yazınına incelediğimizde, Zülfü Livaneli'nin *Arafatta Bir Çocuk* öyküsü kadar başarılı metinlerle oldukça ender karşılaşırız. Bunu de iki nedene bağlayabiliriz.

1. Yazar çoğu kez gerçeklerden değil, bir önyargıdan yola çıkıyor. Kötü Almanlar, zavallı Türkler gibi. Fakir Baykurt'un *Barış Çöreği* öyküsü buna tipik bir örnek veriyordu.

2. Çoğu öykülerde biçim duyarlılığının eksik olduğunu görüyoruz. Yazar genellikle kendisini öylesine konuya, yani ne anlatıyoruma kaptırıyor ki, nasılnı unutuyor. Böylece konu da değerini yitirmiş oluyor. Bu tür öyküler zorla bir kısa öykü ya da anlatı kılıfına sokulan kötü gazete röportajlarını andırıyorlar. Gülten Dayıoğlu'nun öyküsü buna tipik bir örnek veriyor.

Özellikle içeriksel ya da biçimsel açıdan başarısız olan metinlerden, yazın öğretiminde verimli biçimde yararlanılabilir. Öğrenciler bir metne eleştirel açıdan yaklaşmayı, za-

man zaman metne karşı okumayı öğrenerek, yazının ne olduğunun ya da ne olmadığına bilincine varacaklardır. Kuşkusuz bu tür bir çalışmanın önkoşulu, öğrencinin hiç olmazsa birkaç ders başarılı metinlerle uğraşarak, belli değer ölçütlerini geliştirmiş olmasıdır.

Göçmen işçi yazını konusu, göçmen yazarlarla yapılan röportajlarda da dile getirilen önemli sorunların öğrencilerle ele alınmasına olanak tanıyor.⁵ Sözelimi yurtdışında yaşamak yazı yazmayı etkiliyor mu, başka bir deyişle yurt içinde yazmakla yurtdışında yazmak arasında belli bir ayrılık var mı, bu bağlamda bir sürgün yazınından sözedilebilir mi, acaba yazarlar kendilerini nasıl değerlendiriyorlar vb. Yazarların değişik görüşleri böyle bir konunun çeşitli bakış açılarından ele alınıp tartışılmasını sağlayacaktır.

Bu konu, öğrencilerin doğrudan kendi öznel yaşantılarına ve deneyimlerine yönelik olduğundan, en ilgisizlerinin bile ilgisini çekecektir. Ama böylesine uygun bir ortamda ve koşullarda bile, öğrencilerin yıllardır kökleşmiş olan ezbercilik alışkanlığından kurtulmaları, kitap okumayı insanı değiştiren, biçimlendiren, ona yeni ufuklar açan yaratıcı bir düşünme ve öğrenme süreci olarak algılamaları kolay olmayacaktır.

Önemli olan öğrencinin kitap okumayı, üzerinde düşünmeyi, anlamak için çaba harcamayı, yaşamın doğal bir parçası olarak görmesi. Kitapla iletişim tıpkı bir insanla olan iletişim gibi. Bir kimseyle yeni tanıştığınızda, ilk anda üzerimizde olumlu ya da olumsuz bir etki bırakır, sevimli, sevimsiz, heyecan verici, sıkıcı, tuhaf bulabiliriz onu, daha yakından tanımak istiyorsak, anlamak için bir çaba harcarız, onun

dünyasına girmeye çalışırız. Bu kendi dünyamızın dışına çıkma, yani kendi öznel duygularımızı, değerlendirmelerimizi, önyargılarımızı geri plana itmek demektir. Çünkü anlama, temelini akılda bulan düşünsel bir olgudur. Bunu yaptığımızda, karşımızdaki insanı yavaş yavaş çözümlemeye başlarız. Ve belki de ilk anda bize sıkıcı gelen, hiç beğenmediğimiz ya da iletişim kurmada zorluk çektiğimiz birinde, çok değerli özellikler bulgulayabiliriz. Bunun tam tersi de olabilir, başlangıçta bize çok çekici gelen birinden bir süre sonra sıkılmaya başlayabiliriz, hoşumuza giden özelliklerinin aslında gözboyamaca olduğunu ayırmsayabiliriz. Aynı düşünsel süreci bir kitap okurken, tiyatro, film izlerken de yaşamıyor muyuz? Belki de ilk anda hoşumuza gitmeyen bir kitabı sabırla sonuna değin okur ve üzerinde enine boyuna düşünürsek yepyeni bir dünyayı bulgulayabiliriz. Ya da diyelim ki çok gerilimli olduğu için kendimizi hemen kaptırarak seve seve okuduğumuz bir kitabın, aslında bir sabunköpüğü olduğunu ayırmsayabiliriz. Kişisel olarak bana her zaman güç insanlar ve okuyucusu az olan zor anlaşılır kitaplar çok çekici gelmiştir. Güçlükleri yenerek, kimsenin kolay kolay göremediği yeni bir dünyayı bulgulama tutkusu mu, yoksa erişilemeyecek olanı elde etmek isteği mi, bilemiyorum. Bilmediğim, insanlar ve kitaplar konusunda zevklerin değişebilir olduğu. Önemli olan herkesin kendine göre okumanın tadına varması.

3. Yazın Tarihi Nedir?

Yazın Tarihine Yorumbilimsel⁶ Bir Yaklaşım

Geçen dönem sözlü olarak yapılan bir yazın tarihi sınavında, sınava giren öğrenciden, Alman yazınında Aydınlanma çağının özelliklerini anlatmasını istemiştik. Öğrenci akıcı bir Almanca'yla bu dönemi anlatmaya başladı. Gottsched, Lessing gibi bu dönemi belirleyen önemli yazarların yapıtlarından yola çıkarak dönemin özelliklerini açıklıyor, bütünden kopmadan ayrıntılara inmeye çalışıyordu. Sınavı yapan öğretim üyesinin birden konuşmayı kesip de Aydınlanmanın hangi dönemde ortağa çıktığını sorması, beni yadırgatmıştı. Bu matematik sınavına giren bir üniversite öğrencisine iki kere ikinin kaç ettiğini sormaya benziyordu. Ne var ki beklenilmedik bir şey oldu. Büyük bir hızla konuşan öğrenci durakladı ve kekelemeye başladı "15. yüzyıl, yok 14.". "Aydınlanma'dan sonra hangi dönem geliyor?" "Ortaçağ yok hayır şey Rönesans demek istedim". "Rönesanstan sonra?" "Naturalizmi." "Naturalizminden sonra?" "Romantik dönem, hayır o galiba daha önceydi, Barok." Bir sessizlik oldu. Sonra öğrenci yoğun bir sınav heyecanına kapıldığını, bu nedenle her şeyi birbirine karıştırdığını, neredeyse kendi adını bile söylemeyecek bir duruma geldiğini açıkladı. Öğrenciden hiç heyecanlanmadan sadece ve sadece bildiklerini anlatması istenildiğinde, rahat bir soluk aldı ve tıpkı bir yerde takılıp da yeniden düzeltilen

bir plak gibi konuşmasını sürdürdü: "Aydınlanma çağına damgasını vurmuş bir yazar olan Lessing, Gottsched'in katı kuralcılığına karşı çıkıyordu..."

Bu olay Aziz Nesin'in *Şimdiki Çocuklar Harika* kitabındaki "Amerikayı Yapan Mimar" bölümünü anımsatmıştı bana. Müfettiş geleceği için günlerce hazırlanan ilkökul çocukları "Amerika kaç yılında keşfedildi, dünyada en çok sevdiğin kim, İstanbul'u kime fethetti, Süleymaniye Camisi'ni kim yaptırdı" gibi soruları sırayla ezberlerler: "1492, babam, Fatih Sultan Mehmet... " vb. Ne var ki müfettişin geleceği o büyük gün gelip çattığında, o heyecan içinde bütün soruları birbirine karıştırırlar. "Kaç yaşındasın? 1492. İstanbul'u kim fethetti? Babam. Senin baban kim? Mimar Sinan Süleyman. Süleymaniye Camisi'ni kim yaptırdı? Sultan Sinan Fatih..."

İşin kötüsü sınava giren öğrencinin sınavda neden kaldığını bir türlü anlayamamasıydı. Aydınlanma dönemini ayrıntılarına değin uzun uzun anlatabilmesi, iyiniyetinin hiç de eksik olmadığını göstermiyor muydu? Yalnız bir kez sınav heyecanından olacak takılmış, dönemleri birbirine karıştırmıştı. Öğrenciyle sınavdan sonra konuştuğumda, onun sorununun heyecanla ilgili olmadığını çünkü temelinin eksik olduğunu açıklamaya çalıştım. Anladığını sanmıyorum, bir dahaya daha iyi hazırlanacağını, yani dönemleri sırasına göre ezberleyeceğini söyleyerek uzaklaştı.

Sonra kendi ortaokul ve lise dönemimi anımsadım. "Şu sultan şunu yapmıştır, bu sultan bunu yapmıştır..." vb. Gençlik beyinleri sulandırmaktan başka bir işe yaramayan düzeysiz tarih kitaplarından sayfalarca ayrıntıyı ezberleyip sınavdan sınava koşuşumu.. Bugün bile korkulu düşlerimin

başında tarih sınavları gelir. Tarih derslerime tepkimi hâlâ tüm yoğunluğuyla duyumsayabiliyorum.⁷

Aynı duyguyu üniversite öğrencilerinin de büyük bir çoğunluğu yaşıyor olmalıydı ki, kendileriyle yapılan konuşmalar ve soruşturmalarda sadece çağdaş yazına yer verilmesini istiyorlardı. Onlara sorarsanız Goethe, Schiller gibi klasik yazarlardan sözetmek gereksizdi.

Yazın tarihine olan bu tepkiyi şu temel nedenlere bağlayabiliriz:

1. Tıpkı orta öğretimdeki tarih dersleri gibi, yüksek öğretimde de yazın tarihinin kronolojik bir sıralamaya göre, soyut bir bilgi yığmacası olarak verilmesi. 2. Klasiklerin bizim gerçeklerimizden uzak bir dünyayı yansıtmaları, geçmişte kalan ölü bir dünyayı. 3. Çağ farkının getirdiği bu kopukluğa bir de dil sorunu, kültür ayrılığı gibi etkenlerin eklenmesi.

Tüm bu engeller nasıl aşılabilecek? Klasikler müzeliğe uykularından uyandırılarak bugüne nasıl kazandırılacak? Geçmişle günümüz sorunlarına ışık tutan verimli, yapıcı bir hesaplaşmaya girişmek olası mı, gibi sorular, Batıda tarih bilimi alanında bugün araştırma yöntemlerinin bütünüyle değiştiğini gözönünde tutacak olursak, daha bir anlam kazandıracaktır. Bugün tarihin zenginliğini Hegel ve Spengler'de gördüğümüz gibi tek bir açıdan ya da diyalektik yöntemle ortaya çıkartma yeterli bulunmuyor. Günümüzde tarihçiden konusunu ekonomik, sosyolojik, psikolojik etkenleri de gözönünde tutarak çeşitli bakış açılarından ele alıp işlemesi ve konunun çok boyutluluğunu dile getiren bir yorum getirmesi bekleniyor. Tarih böylece geçmişteki bir olaylar dizisi olmaktan çıkıyor, bugünü daha iyi anlamamızı sağlayan ve

yarınlara ışık tutan yeni bir boyut kazanıyor. Batıdaki bu yaklaşım, tarih araştırmalarına ve öğretimine yeni olanaklar kazandırdığı gibi, sanatçıların, örneğın tarihsel konulara eğilen yazarların ya da klasikleri sahneleyen sahne yönetmenlerinin de geçmişle verimli bir biçimde hesaplaşmalarını sağlıyor. Böylece tarih donmuş, cansız bir olgu olmaktan çıkıyor, yaşamaya başlıyor.

Yazından bir örnek verecek olursak, çağdaş yazarlardan Bertolt Brecht *Galile'nin Yaşamı* adlı yapıtıyla yaşayan tarih anlayışına en çarpıcı örneği veriyor. Brecht ilk kez 1937'de ele aldığı bu oyunda, Galile'nin yaşamı aracılığıyla o dönem için çok güncel bir konuyu, faşizme direniş, dile getiriyor. Bilim adamıyla, onun sesini bastırmaya çalışan, doğruları dile getirmesini engelleyen egemen güçler arasındaki savaşım, *Galile'ye* konusunu verir. Brecht, Galile'nin yaşamında önemli saydığı, vurgulamak istediğı çeşitli aşamaları kendi düşüncesi doğrultusunda yoğurur. Böylece tarihsel bir konu aracılığıyla izleyicinin bugünle, bugünün bilim adamının sorunlarıyla hesaplaşmasını sağlar. Bu oyunu değişen tarihsel koşullara koşut olarak birkaç kez kaleme almıştır Brecht. Oyunu ilk yazdığında, araştırmalarını sürdürmek için her tür aşağılanmaya sessizce katlanan kurnaz bir bilim adamı tipi çizer. Oyunun doruk noktasında, Galile'nin kilisenin baskısı altında dünyanın döndüğü gerçeğini yadsıması, içinde bulunduğu koşullarda ve ortamda alınması gereken kurnazca bir önlemi dile getirir. Yadsıma kötü bir sonuca yol açmaz, tersine Galile'nin araştırmalarını gizlice sürdürmesini sağlar. 1945'de *Galile'yi* yeniden ele alır Brecht. Oyunun bu çeşitlemesinde Galile tipini değiştirerek aynı sorunu baş-

ka bir açıdan gösterir. Çünkü bu kez Hiroşima saldırısı, atom bombası gibi insanlık tarihinde yeni bir aşamaya işaret eden büyük olayların etkisi altındadır ve sessiz bir direnişten çok, bir bilim adamına düşen sorumluluktur onu ilgilendiren. *Galile*'yle bu kez günümüz bilim adamınının, atom bombasının yaratıcılarının sorununu dile getirir Brecht. Galile'nin savaştığı din adamları, egemenliklerini yitirmemek için onu ezmeye, susturmaya çalışan kendi çıkarları için gerçekleri örtbas ederek, gericiliği savunan bir aydın sınıftır. Galile'nin yadsıması bir kurnazlık değil, bilimin çıkarıcı güçlere teslim oluşunu simgeleyen yüzkarası bir suçtur. Çokbilmiş, sinsî, kurnaz Galile, kendini düşünen, bencil, korkak bir tipe dönüşmüştür. Oyunun bu çeşitlemesinde, Galile'nin yadsımasının bilim dünyasında nasıl uzun bir suskunluğa, durgunluğa yol açtığı vurgulanır. Örneğin Descartes çalışmalarını uzun bir süre gizlemek zorunda kalır. İlk oyundaki Galile kolaycana özdeşleşebileceğimiz bir kişidir, ikinci oyundaysa Brecht'in yarattığı birçok tiplerde olduğu gibi, tüm çelişkileriyle, zaaflarıyla ortaya çıkarak daha etkileyici bir boyut kazanır.⁸

Tarih aracılığıyla günümüz sorunlarıyla hesaplama eğilimi, yalnız geçmişteki olaylara değil, büyük sanat yapıtlarına da yeni bir yaklaşım getiriyor. Günümüzde gerek çağdaş yazarlar, gerek oyun yönetmenleri klasikleri kendi düşünceleri doğrultularında diledikleri gibi yorumlayabilecekleri, biçimlendirebilecekleri bir malzeme olarak görüyorlar. Böylece klasikler, örneğin Schiller'in, Goethe'nin, Shakespeare'nin yapıtları, müzeli dokunulmazlıklarını yitirip çağdaş sorunları dile getirmeye yönelik bir işlev kazanıyorlar. Bu-

gün özellikle Almanya'da sahne yönetmeninden klasiklere yeni bir yorum, yeni bir bakış getirmesi bekleniyor.⁹

Yaşayan tarih anlayışı bize uzaktır. Bunun en çarpıcı örneklerini kendi sanat dünyamızdan verebiliriz. Son yıllarda özellikle tarihsel oyunlar bizde pek gözde oldu. *IV. Murat, Kösem Sultan, Hürrem Sultan, Deli İbrahim* türünde oyunlar Devlet ve Şehir tiyatrolarının oyun dağarcığının ağırlığını oluşturuyor. Tarihe duyulan bu ilgi, tarih kitaplarında bulabileceğimiz olguları sıralamaktan öteye geçmiyor. Tarihle bugünün açısından hesaplaşmadan çok, dramatik tiyatronun dar sınırları içinde kalınarak, genellikle trajedi türü yeğ tutuluyor, tarihsel olguları canlandırma yoluna gidiliyor. Tarihsel tiyatro bizde uygulandığı biçimde bir tür mumya tiyatrosu niteliğini taşıyor. Bugünün gözüyle geçmişe kulak vermek, geçmişi anlamaya çalışmak bize yabancı olduğundan, klasik tiyatro oyunları da hep aynı tekdüze kalıpların içinde sahnelenip duruluyor. Devlet ve Şehir tiyatrolarında yıllardır oynanan klasikler bunun en çarpıcı örneğini vermektedir.¹⁰ Şimdiye değin verdiğim örnekler yazından ve tiyatrodan. Ne var ki tarih bilincinin bizde ne denli eksik olduğunu gösterebilmek için eğitimden politikaya değin günlük yaşamımızdan sayısız örnek verilebilir.¹¹

Yine konumuza, yüksek öğretimde yazın tarihine dönelim. Yazın tarihi dersleri tarih bilincini uyandırmada yardımcı olabilir mi? Yazın tarihi bugünle bağlantısı olan canlı, yaşayan bir olgu olarak nasıl ele alınabilir? Bunun tek yolu, geçmişini bugünün gözüyle değerlendirmek ve bugünle bağlantılar kurmaya çalışmaktır. Bölümümüzde yazın tarihi dersinin bugünden geriye giden bir çizgi içinde verilmesi,

bugünle geçmiş arasındaki bağlantıyı kurabilmek amacıyla başvurduğumuz bir yöntemdir. Amaç, çeşitli akımların birbirlerine benzer ya da farklı özelliklerini bugünle bağlantılı olarak ana çizgileriyle verebilmektir. Ancak Alman yazın tarihi dersi, bu kez de bugünden geriye doğru giden bir çizgi içinde yine kolaylıkla soyut bir bilgi yığılmasına kayabilir. Bunu önlemenin tek yolu, ayrıntılara inen ansiklopedik bilgi aktarınından vazgeçmektir. Amaç ezber bilgiyle öğrencinin kafasını doldurmak değil de, onun tarihsel bağlantıları kurarak geçmişi özümseyebilmesini sağlamaksa, bir ders yılı içinde işlenebilecek somut birkaç örnekten yola çıkarak öğrencinin ilgisini uyandırabilecek düşünsel bir ortam yaratılabilir.

Sözelimi bir temadan ya da motiftan yola çıkılabilir ve bu motifin yüzyıllar boyunca nasıl değişik biçimler alarak değişim gösterdiği, tarihsel ve düşünsel arka plan da gözönünde tutularak incelenebilir. Master öğrencileriyle geçen yıl yapılan "efendi uşak ilişkisi" seminerinde G.E. Lessing, G. Büchner, B. Brecht, P. Handke, M. Walser gibi yazarların yapıtlarından yola çıkarak 18. yy.'dan günümüze değin süregelen bir zaman süresi içinde bu ilişkinin nasıl bir gelişim gösterdiği incelendi. Seminere katılan bir grup, bu temanın Türk yazınında nasıl yansıdığını incelerken, başka bir grup da Goldoni, Molière, Cervantes, Beaumarchais, Strindberg, S. Beckett gibi yazarların yapıtlarından yola çıkarak dünya yazınından örnekler getiriyordu. Böylece bu tema sadece Almanyazınından seçilmiş örneklerle kısıtlandırılmadı, daha geniş bakış açısından ele alınabildi. Önümüzdeki dönem H. Hesse, T. Mann, H. Böll, S. Lenz gibi yazarların yapıtlarından yola çıkarak çeşitli dönemlerdeki gençlik ve eğitim so-

runları üzerinde durmayı amaçlıyoruz. Aynı temayı çağdaş Türk yazınından, örneğin Yusuf Atılgan, Attila İlhan gibi yazarların yapıtlarını da ele alarak ve karşılaştırmalı çalışmalara yer vererek işlemeyi düşünüyoruz. Kuşkusuz böyle sine geniş kapsamlı çalışmalar ancak master ya da doktora öğrencileriyle yürütülebilir. Ancak motif araştırması, kolay okunabilecek daha basit ve kısa metinlerden yola çıkarak lisans öğrencileriyle de gerçekleştirilebilir. Örneğin çeşitli dönemlerde politik şiir, aşk şiirleri, doğa betimlemeleri vb. motifler üzerinde durulabilir.

Alman yazın tarihi dersinde Türk yazınına da olabildiğince yer veren karşılaştırmalı çalışmalara öğrencilerin özellikle ilgi duyduklarını kendi deneyimlerimden biliyorum. Sözelimi Gerhart Hauptmann'ın dokuma işçilerinin sorunlarını ele aldığı *Dokumacılar* adlı oyununu inceleyerek, Alman yazınında naturalist akımı işlerken, birkaç öğrenci Hauptmann'ın *Dokumacılar*'ıyla Haşmet Zeybek'in maden işçilerinin direnişini anlattığı *Alpagut Olayı*'nı karşılaştıran ilginç bir çalışma hazırlamışlardı. Naturalist akım neden Türk yazınında Alman yazınından neredeyse yetmiş, seksen yıl sonra ortaya çıkıyordu, ele aldığı sorunlar ve özellikleri neydi, Alpagut olayı naturalist akımın sınırlarını ne açıdan aşıyordu vb. sorunlar öğrencilerin tarihsel bir döneme yepyeni bir gözle bakmalarını sağlıyordu.

Öğrencide tarih bilincini uyandırmanın başka bir yolu da, denemeler, parodiler ve uyarlamalarla klasik yapıtlarla hesaplaşma yoluna giden çağdaş Alman yazarların yapıtlarına başvurmaktır. Bu hesaplaşma nasıl gerçekleşiyor? Günümüz yazarlarının geçmişten aldıkları nedir, eledikleri nedir?

Karşılaştırmalı çalışmalar değişik dönemlerdeki yazarları tanımamızı sağlayacağı gibi, geçmişle bugün arasında ortak olan ya da ayrılan özellikleri de ortaya çıkaracaktır. Örneğin konumuz Alman yazınında Fırtına ve Coşku (Sturm und Drang) dönemiye, Goethe'nin *Werther'in Acıları* adlı mektup romanıyla Doğu Alman yazarlarından Plenzdorf'un *Genç W... 'nin Acıları* adlı yapıtını karşılaştırmak, Fırtına ve Coşku dönemini bugünün açısından alımlayabilmemizi sağlayacaktır. Plenzdorf, Goethe'nin *Werther'*inden esinlenerek yazdığı yapıtında, Doğu Alman gençliğinin sorunları üzerinde durmaktadır. İki dönem arasında ortak noktalar saptayabilmek olası mı, ayrılıklar nedir vb. sorunlar öğrencinin Fırtına ve Coşku dönemiyle etkin bir biçimde hesaplaşmasını sağlayacaktır. Günümüz dünya yazınında B. Shaw'un, Anna Seghers'in ve B. Brecht'in *Jeanne D'Arc* uyarlamalarından, Max Frisch'in *Don Juan*'ına, Anouille'un *Antigonesi*'ne, Ionesco'nun *Machbeth*'ine değin karşılaştırmalı çalışmalara olanak tanıyan sayısız örnekler bulabiliriz. Çağdaş Türk Tiyatrosundaysa Melih Cevdet Anday'ın son oyunu *Ölümsüzler* ya da Haldun Taner'in *Lütfen Dokunmayın* adlı oyunu geçmişle hesaplaşmanın ilginç örneklerini vermektedirler.

Bu yöntemin tek sakıncalı yanının, yazın tarihi derslerinin bilgi düzeyinde eksik kalışı olduğu söylenebilir. Öyle sanıyorum ki, öğrencinin beynini hiç özümseyemeyeceği soyut bilgilerle doldurmaktansa, bilgi boşlukları bırakmak daha sağlıklı bir eğitim yoludur. Kaldı ki ilgili bir öğrenci okuduğu her şeyi belli bağlantılar içinde görüp tarihi canlılığı içinde kavramasını bir kez öğrendikten sonra, bu boşlukları kendiliğinden dolduracaktır.

4. Yazın Eleştirisi Nedir?

Eleştirel yaklaşım yapıcı ve insancadır. İşbirliği, ilerleme, gelişme, yaşama demektir. Eleştirel yaklaşımın eksik olduğu yerde sanat yapıtının tadına varılamaz.

B.Brecht

Yüksek öğretimde özellikle sosyal bilim dallarından birinde okuyan bir öğrencinin sanat ve yazın eleştirisine ilişkin somut bilgileri olması gerekiyor. İyi bir eleştiriyi başarısız eleştiriden ayıran ölçütler neler, ülkemizde yazın ve tiyatro eleştirisi nasıl uygulanmakta, başlıca sorunları nedir gibi sorunlarla hesaplaşmış olmalı, okuduğu bir roman ya da öyküye, gördüğü bir oyun ya da filme koşturarak çeşitli eleştiri yazılarını okuyup değerlendirebilmeli, dahası kendisi de eleştiri yazabilecek düzeye gelebilmelidir. Bugün Batı üniversitelerinde yazın eleştirisi yazın biliminin önemli bir kolu sayılıyor. Almanya'da Walter Hinck, Marianne Kesting, Fritz Raddatz gibi çağdaş yazının ve tiyatronun tanıtılmasında ve değerlendirilmesinde büyük katkıları olan eleştirmenlerin aynı zamanda üniversitede öğretim üyeleri olmaları rastlantı değil. Bizdeyse yüksek öğretimde bu konuya şimdiye değin hiç eğilinmemiş. Üniversitelerde yazın bilimle uğraşan bölümlerde yazın yöntemleri ve kuramları çoğunlukla uygulamaya geçilmeden kuramsal düzeyde okutuluyor, doğrudan sanat dünyamıza giren yazın eleştirisiyse görmezlik-

ten geliniyor. Bunun nedenini yine eleştirel düşüncenin bize yabancı oluşuna bağlayabiliriz. Kuramsallığın dar sınırlarını aşamayan bir görüşe ya da ansiklopedik bilgi yığmacasına dönüşen yanlış bir bilimsellik anlayışı, eleştirel düşünceye taban tabana karşıt düşüyor. Oysa bilimsel düşünme her şeyden öne eleştirel düşünceyi öğrenme ve öğretme anlamına gelir. Eleştirel düşünceyse bir kavram ya da bilgi yığmacası değildir, günlük yaşamımıza giren, bizi aydınlatan, yönlendiren düşüncedir.

Batı ülkelerinde eleştirinin bizle kıyaslanamayacak denli önemli bir rol oynadığı bilinen bir gerçek. Batıda eleştirinin taşıdığı önemi anlayabilmek için tiyatro eleştirisini örnek verelim. Bu alanda eleştirmenin izleyenle sahne dünyası arasında bir köprü kurduğu söylenebilir. Bir oyun eleştirmenler tarafından beğenilmedi mi kendini kabul ettirme şansını hemen yitirir, buna karşılık izleyicinin ilk anda pek hoşuna gitmeyen bir oyun, eleştirmenlerin beğenisini kazanmışsa, tutunabilir. Eleştirinin böylesine ağırlıklı bir işlev taşımasını, Batı ülkelerinde eleştirel düşüncenin taşıdığı öneme bağlayabiliriz. Bu bakımdan bir eleştirmenin sanat dünyasına girebilmesi ve tutunabilmesi, hiç de kolay değildir. Çünkü ondan geniş çapta kültürel bir birikim, nesnel düşünme yeteneği ve sanat duyarlılığı beklenir. Ama bunlar da yeterli değildir. Eleştirmen saygınlığını korumak istiyorsa, her an uyanık ve açık olmak zorundadır. Sürekli bir yarış içinde olduğu söylenebilir, kendini yenileme ve uyanık olma yarışı...

Ülkemizdeyse yazın ve tiyatro eleştirisi pek önemsenmediğinden, bu alanda giderek bir başıboşluğun egemen

olduğunu görüyoruz. Eli kalem tutan, üstünkörü bir şeyler çizdirip eleştiri yazısı olarak yayınlıyor. Bu durumun önüne geçmek istiyorsak, önce eleştiriyle bilimsel düzeyde bir hesaplaşmaya girmemiz gerekiyor ki, yüksek öğretime bu alanda büyük bir görev düşüyor.

Yüksek öğretimde eleştiri sorunları üç aşamada ele alınabilir:

1. Kuramsal çalışmalar: İyi bir eleştiriye belirleyen ölçütlerin saptanması.

2. Eleştirinin eleştirisine yönelik uygulamalı çalışmalar: Kuramsal çalışmaların sonucu, eleştirinin nasıl olması gerektiği kesinleştikten sonra, özellikle başarısız eleştiri örneklerinden yola çıkarak uygulamalı çalışmalara geçilebilir.

3. Eleştiri yazma: Öğrencinin eleştiri yazarak üreticiliğe yönlendirilmesi.

Bu söylenenler üzerinde daha ayrıntılı durulacak olursa, şunlar saptanabilir:

1. Kuramsal Çalışmalar:

İyi eleştiriye belirleyen ölçütlerin başında şu ne demiş bu ne demişlere saptanmadan, yapıyla dolaysız bir iletişim kurma gelir. Erich Fromm *Özgürlük Korkusu* adlı kitabında dolaysız iletişimin kaynağını "kendiliğinden etkinlikte" bulunduğunu söylüyor. "Kendiliğinden etkinlik zorlayıcı etkinlik değildir. Dıştan önerilen kalıpların eleştirilmeden benimsen-

mesi olan robot etkinliği de değildir. Kendiliğinden etkinlik benliğin özgür etkinliğidir... Çoğumuz kendimizde gerçek mutluluk anları olan kendiliğindenlik anlarını farkederiz. Bu bir görüntünün yeni ve kendiliğinden algılanması, kendi düşünüşümüz sonucu bir gerçeğin anlaşılması, kalıplaşmamış duyumsal bir zevk ya da bir başka kişiye duyulan aşk olabilir."¹²

Kendiliğinden etkinlik sanat yapıtına yaklaşmanın temel koşuludur. Ne var ki bilinçsizcene, körükörüne benimsediğimiz kurallar, değerler, alışkanlıklar, gelenekler sanat yapıtıyla aramıza girip sözgelimi bir kitabı doyasıya okumamızı, bir filmi ya da tiyatroyu severek izlememizi, bir konseri tadını çıkararak dinlememizi önler.¹³ Toplumumuzda bu engellenenin özellikle aydın kesiminde çok belirgin olduğunu görüyoruz. Okuduğu bir kitapla doğrudan bir iletişim kurmaya çalışacağına, ileri geri görüşler öne sürme gereksinimi duyma ya da şu demiş bu ne demişlere ne derecede bilgili olduğunu sergileme, aydınımızın tipik özellikleri değil mi? Sanat yapıtıyla iletişimde kendiliğinden etkinliğin eksikliği gazetelerde, dergilerde çıkan eleştiri yazılarında yansıyor. "Saygınlığımı korumak istiyorsam mutlaka ilginç bir şeyler söylemeliyim" kaygısını birçok yazarda gözlemleyebiliriz. Eleştirmenin geniş bir kültürel birikimi olsa bile, yapıtla dolaysız iletişim kuramıyorsa, söyledikleri havada kalacaktır.

Kendiliğinden etkinlik eleştiri yazma için yeterli mi? Kuşkusuz hayır, eleştiri yazabilmenin temel koşulu ama yeterli değil. Öyle olsa sanat yapıtıyla iletişim kuran herkesin kolaylıkla eleştiri yazabilmesi gerekirdi. İyi eleştiri yazabil-

mek için gereken öteki koşulları dört ana noktada toplayabiliriz:

a) Nesnellik: Eleştirmenin eleştirdiği yapıtı belli nesnel ölçütlerin ışığında, çeşitli açılardan, çeşitli yönleriyle aydınlatmaya çalışması.

b) Temellendirme: Eleştirmenin öne sürdüğü görüşleri belli bir düşünsel temele oturtması, havada sözcükler, yuvarlak laflardan kaçınması.

c) Açık seçiklik: Eleştirmenin eleştirdiği yapıtla okuyan ya da izleyen arasında bir köprü kurduğunu gözönünde tutarak "anlaşılabilirliğe" önem vermesi. Görüşlerini okuyucunun ilgisini dağıtmadan ve konuyu kaydırmadan olabildiğince açık seçik ve ilgi çekici bir biçimde düzenlemesi.

d) Esneklik: Eleştirmenin kalıplaşmış estetik öğretilerin ya da ideolojilerin tutsağı olmadan, her tür öncülüğe ve yeniliğe açık olması.

Öğrencilerle yapılacak kuramsal çalışmaların kapsamına eleştiriye oluşturan temel ölçütlerin saptanmasının dışında, eleştirinin tarih boyu geçirdiği çeşitli evrelerin incelenmesi de giriyor. Tarihsel süreç içinde her çağda o döneme egemen olan dünya görüşüne ve sanat anlayışına göre, eleştiriye belirleyen ölçütler de sürekli bir değişime uğruyor. Bu değişimin ana çizgileriyle verilmesi, öğrencide tarih bilincinin uyanmasına katkıda bulunacaktır.

2. Uygulamalı Çalışmalar:

Çağdaş eleştiri anlayışının ne olduğu iyice özümseindikten

sonra uygulamalı çalışmalara geçilebilir. Uygulamalı çalışmalarda öğretim üyesinin dikkat etmesi gereken nokta, öğrenciyi şu iyi eleştiridir, şu kötü eleştiridir diye koşullamasıdır. Öğrenci saptanılan ölçütlerin ışığında iyiyle kötüyü kendiliğinden ayırdedebilecek bir düzeye gelebilmelidir. Başka bir deyişle burada öğreticiye düşen, öğrenciyeye yol göstererek onu düşünsel bir etkinliğe yönlendirmektir. Şimdi özellikle bizde çıkan eleştiri yazılarını gözönünde tutarak, saptanılan ölçütlerin üzerinde daha ayrıntılı duralım.

a) Nesnellik: Bir eleştiri yazısından beklenen eleştirinin kendi öznel izlenimlerini ve duygularını olabildiğince geri plana iterek yapıtı aydınlatması. Yapıtı çözümlerken başvurabileceği temel ölçütler, yapıtın kendi içinde olan özellikleridir. Örneğin yazarın ele aldığı sorun nedir, bu sorunu nasıl işliyor, yapıtın kurgusu, dili, biçemi, yazarın kullandığı imgeler, simgeler vb. motifler nelerdir, yazarın iletisi nedir, iletisini tam olarak verebiliyor mu, yoksa engellerle mi karşılaşılıyor, engeller varsa nerede ve nasıl ortaya çıkıyor, yapıtın bütününde aksamalara yol açıyor mu, yoksa ayrıntıda mı kalıyor, yapıtta bir öz biçim bütünlüğünden sözedilebilir mi yoksa bir kopukluk mu var, varsa nedenleri nedir vb. türünde sorular üzerinde eleştirinin özenle durması gerekiyor. Sözkonusu bir tiyatro eleştirisiyse, oyunun yazarı kim, tiyatro tarihindeki yeri nedir, nasıl bir tiyatro anlayışını dile getiriyor, yönetmen oyunu nasıl sahnelemiş, belli kalıpları yinelemekle mi yetiniyor, yoksa çağdaş bir yorum mu getiriyor, yorumu yazarın doğrultusunda mı, yoksa ondan çok mu ayrılıyor, ayrılıyorsa yönetmenin yazarı anlamamasından mı kaynaklanıyor, yoksa yapıta yeni bir

boyut kazandırmak amacıyla yapılmış bilinçli bir seçim mi, sahne düzeninde belli bir uyum ve biçem birliği var mı, oyuncuların oyunun bütünü içindeki işlevleri nedir, oyunun anlaşılmasına katkıda bulunuyorlar mı, bulunmuyorlarsa yanlışlar ve eksikler nelerdir vb. Bu ve buna benzer sorunları somut örneklerle incelemesi gereken eleştirmeni bir gizi aydınlatmaya çalışan bir dedektife benzetebiliriz. Eleştirmenin işlevi yalnızca yapıtın kendi içinde başarılı olan olumlu yönlerini gözler önüne sermek değil, aynı zamanda eksik olan ya da aksayan yanlarını da bulgulamaktır. İşte bu özelliği eleştirmeni yazınbilimciden ayırır. Çünkü yazınbilimci yapıtı kendi dünya görüşü ve yöntemi doğrultusunda çözümlerken, eleştirmen gibi yapıtın eksik yanlarını gözönünde tutarak, yapıta eleştirel bir yaklaşım getirmez.

Bizde çıkan eleştirilerde dikkati çeken, eleştirilerin bu özelliklerden yoksun oluşudur. Bu nedenle eleştiri bizde çoğunlukla öznel bir nitelik taşıyor. Bir şeyi eleştirme, aşırı derecede övüp göklere çıkartma ya da yerip yerle bir etme anlamına geliyor. Eleştirmen eleştirisini nesnel bir boyuta oturtmadığından, bağımsızca düşünemiyor ve ister istemez kişisel ilişkilerin, dostlukların, düşmanlıkların ya da gazetesinin güncel politikasının etkisi altında kalıyor. Sonuçta hep birilerine, sözgelimi gazeteye, yazara, yönetmene, oyuncuya hizmet eder duruma düşüyor. Böylece tüm kişisel ilişkilerin dışında olması gereken üst düzeydeki konumunu yitirip herkesin dilediği yöne çekebileceği bir araca dönüşüyor.

b) Temellendirme: Aslında nesnellikle temellendirme birbirlerinden ayrılmaz bir bütünü oluşturuyorlar. Eleştiride nesnellik, eleştirmenin düşüncelerini sağlam bir temele da-

yandırmasına yol açıyor. Nesnelliğin olmadığı bir eleştiride, doğal olarak temellendirme de olmuyor. Böylece öznel duyguları dile getiren deyişler ya da suya sabuna dokunmayan yuvarlak sözcükler eleştirinin özünü oluşturuyorlar. Yine bizden örnek verecek olursak, eleştirilen örneğin bir tiyatro oyunuyorsa, oyunun yazarı ansiklopedik bilgilerle tanıtılıyor ya da uzun uzadıya oyunun konusu anlatılıyor. Yazarın konuyu ele alışı, yoğuruşu incelenmediğinden, bugünün tiyatrosu içindeki konumu da belirlenemiyor. Böyle olunca sahneleme ve oyunculuk üzerine söylenenler de belli bir temele dayanmıyor, havada kalıyor. Hangi dergiyi açarsak açalım, söylediklerimize sayısız örnek bulabiliriz.

c) Açık seçiklik: Bir düşünceyi olabildiğince yalın ve kolay anlaşılır bir biçimde dile getirmek kolay değil. Ne var ki iyi düşünen ve düşüncelerini nesnel bir temele oturtabilen bir kimse, mutlaka düşüncelerini en iyi dile getirebilecek anlatımı bulacaktır. Bulamıyorsa, düşünceleri yeterince aydınlanmamış, durulmamış demektir. Dil ve düşünce birbirinden ayrılmaz bir bütünü oluşturduğuna göre, "ben iyi düşünüyorum ama anlatamıyorum" görüşü bir yanılmadır. Açık seçiklikten anlaşılacak sadece düşüncelerin akıcı bir dil, kolay anlaşılır tümcelerle dile getirilmesi değil, aynı zamanda birbiriyle olan bağlantısıdır. Kısaca yazının nasıl biçimlendirildiğidir. Kimi kez kolaylıkla anlaşılabilen, çarpıcı, güzel tümcelerle karşılaşırız ama bunların birbiriyle olan bağlantısını çıkarmıyoruz. Ya da tam tersi eleştirmenin belli bir düşüncesi var ama bu düşünce öylesine durulmamış ki, güç anlaşılır, karmaşık tümcelere saplanıyor. Böylece okuyucu düşünceyi çözene değin aşırı bir çaba harcamak zorunda kalıyor ki, bir eleştiri yazısından beklenen bu değil kuşkusuz.

d) Esneklik: Elinde not defteriyle dolaşan bir öğretmeni andıran bir eleştirmene, iyi bir eleştirmen denilemez. Eleştirmen her şeyi daha iyi bilen bir öğretmen değil, sorunları işin içinde olanların kolay kolay göremeyecekleri bir bakış açısından dile getiren keskin bir gözlemci, iyi bir düşündürdür. İyi bir eleştirmen, eleştirdiği kişinin, sözgelimi yazarın, yönetmenin, oyuncunun karşısında değil, onun yanında yer aldığı bilincindedir. Ve her şeyden önemlisi onun sanat olaylarına karşı her tür öğretinin, ideolojinin ve önyargının ötesinde bir duyarlılığı vardır. Eleştirmen Walter Hinck tüm bunları gözönünde tutarak, eleştirmeni bir öğreticiden çok, bir sanatçı, bir yazar olarak tanımlıyor.¹⁴

Eleştiri Yazma

Kuramsal ve uygulamalı çalışmalardan sonra, öğrencide iyi bir eleştirinin nasıl olması gerektiğine ilişkin bir birikim oluşacaktır. Bu aşamada öğrencinin kendisi de eleştiri yazabilecek bir düzeye gelmiştir. Ne var ki eleştiri yazma her şeyden önce yazı yazma yeteneğini koşullandığından, eleştirinin eleştirisini yazmaktan farklıdır. Başka bir deyişle bir şeyin bilincinde olma, onu gerçekleştirme anlamına gelmez. Ama en azından ilgili ve yetenekli bir öğrenciye üretici olabileceği bir ortam sağlanabilmiştir artık.

Yazın ve tiyatro eleştirisine ilişkin tüm bu sorunların yüksek öğretimde çeşitli örneklerle gündeme getirilmesi ve bu örneklerin üzerinde ayrıntılı olarak duran verimli bir tartışma ortamının sağlanması, hem öğrenciyi daha bilinçli bir okur düzeyine çıkaracak, hem de bu alandaki çok büyük bir eksikliği karşılayacaktır.

Sonuç

Düşünme Korkusu

Bu kitabı çağdaş Alman yazarlarından Erich Fried'in şu dizeleriyle bitirmek istiyorum:

Korkudan Korkmak

Gelecek olandan korkmak
düşünüp durma gelecek olanı korkudan
gelecek olanı düşünmekten korkmak
düşünmekten korkmak

Gelecek olursa
gelecektir korkudan
içimde korku uyandıran
düşünme korkusundan¹⁵

Erich Fried "gelecek" değil de, "gelecek olan" diyor. "Gelecek olan" korku verici bir olgu, bir tehlike anlamını taşıyor bu şiirde. Geleceği durdurmaya olanak yok, ama "gelecek olanı", yani bu korku veren olguyu önlemek olası. Nasıl mı? "Gelecek olan" kaynağını düşünme korkusunda bulduğuna göre, bu korkuya kapılmayarak. Başka bir deyişle sorunlarla hesaplaşma ve eleştirel düşünme yetilerini yitirmeyerek.

"Bugün Türkiye'nin en önemli ve en güncel sorunu, yaratılan korkudan korkudur" diyor Aziz Nesin Bilal açılış konuşmasında. "İnsan doğası gereği, yani insan olduğu için, korku korkmaktan kurtulmak ister. Korkudan korkuya karşı en kolaycı savunma yöntemi de, o korkuyu yaratan egemen güçlerle uyum sağlamaktır, otoritelere boyun eğmektir, tabulara baş eğmektir ve baskıcı güçlerle özdeşleşmektir. Böylece insanlar kendileri hiç ayırmısamadan teslim alınmış, köleleştirilmiş, aptallaştırılmış olurlar. İşte bugünkü eğitim ve öğretim yöntemleriyle okullarda, ve üniversitelerde yapılmak istenen de budur."¹⁶

Çok doğru. İçinde yaşadığımız şu çalkantılı dönemde, neye uğradığımızı bile anlamadan, kaygı ve korkunun pençesine düşüveriyoruz. Korku, giderek yaygınlaşan bir hastalık gibi içimize sızıyor, kemiriyor bizi. Kurtulmak kolay değil. Gerçekten de amaçlanan bu. Korkudan korku duygusu uyandırarak düşünce özgürlüğünü yoketmek. Böylece "gelecek olanı" hazırlamak, başka deyişle insanların duygu ve düşünme yetilerini bütünüyle yitirmiş oldukları "robot bir dünya" yaratmak.

Ama bu oyuna gelmek istemeyenler de var aramızda. Sorunlarla hesaplaşmaktan ve düşünmekten korkmayanlar. "Gelecek olanı" durdurabilmek için direnenler ya da "gelecek olanı" umut dolu yarınlara çevirmek isteyenler. İşte bu kitap onlara sesleniyor.

Dipnotlar

¹. Bizim öğretim sistemimiz skolastik öğretime dayanır. Karl Jaspers skolastik öğretimi şöyle açıklıyor: "Skolastik öğretimde öğretmen araştırmacı değil, nakilcidir. Kullanılan belli kitaplar vardır, öğretmen sadece bu kitapların sözcüsüdür. Bu bakımdan öğretmenin kişiliği önem taşımaz, kolaylıkla bir başkası onun yerine geçebilir. Öğretilen malzeme belli kalıplarla dondurulmuştur. Amaç bu kalıpları özümsetip öğretmektir. Skolastik öğretim öğrencinin, öğretmenin mutlak otoritesine kayıtsız şartsız boyun eğmesine dayanır."

Karl Jaspers, Kurt Rosmann, *Die Idee der Universität*, Berlin, Springer Verlag 1961. s. 84,85

Bizim öğretim sistemimizin skolastik öğretime dayanması, İpşiroğlulara göre İslam dininin etkisiyle yoğurulmuş olan medrese geleceğine bağlıdır.

Nazan ve Mazhar İpşiroğlu, *Kök Atatürkçülük*, İstanbul, Cem Yayınevi 1983, s.48

². Üniversite reformu sorunu, Darülfununun kapatılıp İstanbul Üniversitesinin ilk kurulduğu yıllarda gündemdeydi. Üniversitenin kuruluş hazırlıklarına katılan Prof. Malche raporunu hazırlamadan önce, Türk gençleriyle konuştuğunu, gençlerin hocaların düşüncelerini yinlemekle yetindiklerini, bir sorunu açıkça tartışmaya yanaşmadıklarını söylüyor. Bu gözlem ona yeni kurulacak olan üniversitenin amacının ne olabileceğini açıklığa kavuşturuyor. İstanbul Üniversitesi Türk gençlerine özgür düşünmeyi öğretecekti. Öğretim soyut düzeyde sürdürülmeyecek, gerçekçiyönelecekti ve nakil geleneğine değil araştırmaya dayanacaktı.

Nazan İpşiroğlu, Mazhar İpşiroğlu, *Düşünmeye Çağrı*, İstanbul, Cem Yayınevi 1982, s. 50

3. Sibel Pekçe, *Yazın Eğitiminde Alımlama Estetiği Doğrultusunda Bir Uygulama* (Master tezi, yöneten: Prof.Dr. Şara Sayın), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yabancı Diller Eğitim Bölümü, Almanca Anabilim Dalı, İstanbul 1987

4. Zülfü Livaneli, *Arafatta Bir Çocuk*, İstanbul 1980; Fakir Baykurt, *Barış Çöreği*, İstanbul 1982; Gülten Dayıoğlu, *Gözaltında Yaşamak, Geriye Dönenler*, İstanbul 1986

5. "Almanya'da Yaşayan Türk Yazarları", *Gösteri*, Aralık 1983

6. Tek tek olguları nedensellik zinciri içinde açıklamaya değil de, olabildiğince bütüncül anlamayayönelikyörumbilim, çağımızda hukukta, felsefede, edebiyatta, sanat tarihinde, tarihte, arkeolojide uygulanan bir yöntemdir.

Şara Sayın, *Goethe'nin Çağdaşlığı, Çağdaş Düşünce*, İstanbul Ada Yayınları 1987, s. 75

7. Bugün okullarda okutulan tarih kitapları eleştirel değil. Olgular bağlantıları içinde ele alınıp nedenleri üzerinde durulmaksızın ardarda sıralanıyor. Genel tarih bilgisi vermek isteyen bu tarihçilik, tarih bilinci ve tarih sevgisi uyandırmaktan çok uzak kalıyor. Olgulara dar bir milliyetçilik anlayışıyla yaklaşıldığı için bu tarih kitapları geçmişle hesaplaşmaya yanaşmıyor, yer yer bir atalar övgüsüne dönüşüyor, fakat Türklerin uygarlık tarihine olan katkıları göstermiyor.

Nazan, Mazhar İpşiroğlu, *Düşünmeye Çağrı*, İstanbul, Cem Yayıncı 1982, s. 74, 75

8. Zehra İpşiroğlu, "Tarihsel Oyun ve Film Üzerine", *Milliyet Sanat*, Şubat 1985

9. Zehra İpşiroğlu, "Sahnelemede Arayış", *Milliyet Sanat*, Ağust. 85; "Ünlü Yönetmenlerin Gözüyle Klasikler", *Milliyet Sanat*, Kasım 1987; "Bugünün Gözüyle Danton'un Ölümü, Çeşitli Sahne Yorumları", *Gösteri*, Mayıs 1988

10. Zehra İpşiroğlu, "Dağın Devlerine Karşı", *Çağdaş Türk Tiyatro-suna Eleştirel Bir Bakış, Çağdaş Düşünce*, s. 155

11. Dünü bugünü hazırlayan ve yarınlar ışık tutan bir gelişim içinde göremediğimizden, kısır bir döngü içinde yuvarlanıp gidiyoruz. Bugün gelişmeyi geriye dönmeye, geçmişini diriltmeye bulan gerici akımların yeniden canlanması bunun en çarpıcı örneğini veriyor. "Tarihlilik Tarihsizlik" adlı yazısında Takiyettin Mengüşoğlu ülkemizde son yıllarda giderek egemen olan durağan gelenekçi görüşü, aynı zamanda tarihsizliğin alabildiğine egemen olduğu bir yer olarak tanımlıyor: "Çünkü bu görüş şeriat, hacca gitme, poligami gibi fosilleşmiş kurumları, donmuş gelenekleri bugüne geri getirip yeniden yaşatmak ister, yani insanı üç boyutlu bir zaman içinde değil de, tek boyutlu bir zaman içinde yaşayan bir varlık olarak görür, insan yaşamını dondurmaya amaçlar."

Fakat akışı içinde olan insan yaşamını dondurulup müze haline getirilemeyeceğine göre, tüm bu görüşler eninde sonunda yok olmaya mahkumdur. Ne var ki tarihsizlikte direnen gerici güçlerin zaman akışıyla çatıştığı bu çalkantılı süreç içinde yeni yetişen kuşakların içinden çok büyük bir kesimin harcanacağı da tartışılmaz bir gerçektir.

Takiyettin Mengüşoğlu, "Tarihilik Tarihsizlik", *Felsefe Arkivi*, Sayı 16, İstanbul 1968

12. Erich Fromm, *Özgürlük Korkusu*, İstanbul, Yaprak Yayınları, 1986, s. 152

13. Joachim Kaiser, *Kleines Theatertagebuch*, Hamburg 1965, s. 25

14. Walter Hinck, *Germanistik als Literaturkritik*, Frankfurt, Suhrkamp Verlag 1986

15. Erich Fried, *Aufforderung zur Unruhe*, Ausgewählte Gedichte München, Dtv. 1967, s. 96

16. Aziz Nesin, "İnşallah Kurt Değildir" (Bilar Bilim Merkezinin Açılış Konuşması), *Gergedan*, Ekim 1987

Düşün(me)meyi Öğretme

Kitabın hepimize seslendiğini düşünüyorum. Bütün öğretmenlere, öğrencilere, duygu ve düşünce yetilerine sahip olmak isteyen hepimize.

Bu ses, duygu dolu aklın sesi. Akıl dolu duygunun sesi. Yitirmek üzere olan kuşakların robotlaştırılmasına karşı çıkan bir insan çığlığı.

Zehra İpşiroğlu sade bir sorudan yola çıkıyor: "Düşünmeyi biliyor muyuz?"

"Düşünmeyi öğreniyor muyuz ve öğretiyor muyuz?"

Yazar, üniversite öğretim kadrolarına eşine az rastlanır bir açıkyüreklilikle yönelttiği eleştiriyi şunları söylüyor: "Üniversitelerimizde ders veren seçkin aydın kesimin acaba yüzde kaç düşünen, okuyan, araştırma yapan, mesleğine bağlı insanlardan oluşuyor? Her yıl mezun ettikleri yüz binlerce öğrencinin içinde yüzde kaç üniversitenin ne olduğunun ya da en azından ne olması gerektiğinin bilincine varmış?"

Zehra İpşiroğlu, "*Eleştirel Düşüncenin Eksikliği*" bölümünden sonra yeni bir soruyla kitabını sürdürüyor: "Kitap okuyor muyuz?"

Kitap okunmamasının nedenlerini gene öğrencileriyle birlikte irdeledikten sonra, yazar, "*Eleştirel Düşünmeyi Öğretme*" konusunu ele alıyor.

"Sağlıklı bir eğitime doğru – Yazın nedir? – Yazın tarihi nedir? – Yazın eleştirisi nedir?" altbaşlıklarıyla incelenen konu gerçekten son derece açık, anlamlı, öğretici.

"*Düşünme Korkusu*" adını taşıyan son bölümle biten kitabı okuduktan sonra kendinize soruyorsunuz. "Daha fazla geç kalmadan neler yapılabilir?"

İnsandan sorumluluk duyan herkesin bu soruyu sorması gerekiyor. Toplumdan sorumluluk duyan herkesin bu soruyu

sorması gerekiyor. Gelecekte sorumluluk duyan herkesin bu soruyu sorması gerekiyor.

Bu toplumun insanlarına "düşünmemeyi öğreten" egemen ideolojiye nasıl karşı çıkılacağını herkesin düşünmesi gerekiyor.

Gerekıyor, çünkü demokrasi de, insan hakları da, özgürlükler de karşı çıkışla aydınlanacak yolda var olacaktır.

Böylece sorun, sadece üniversitenin sorunu olmaktan çıkıyor, bütün toplumun sorunu oluyor.

Bütün meslek kuruluşları, bütün işçi sendikaları, siyasi partiler bu sorunu çalışma programları içine almalılar.

"Düşünmeyi Öğrenme ve Öğretme"

Keşke okullarımızda her dersten önce bu öğretilseydi.

Zehra İpşiroğlu'nu yürekten kutluyorum, yeni kitaplarını bekliyorum.

Dr. Erdal Atabek
Cumhuriyet

* * *

Zehra İpşiroğlu yakınlarında çıkan Düşünmeyi Öğrenme ve Öğretme adlı kitabında toplumun bu genel eğiliminden; özgürce düşünemeyen, sorunlara eleştirel bakamayan suskun insanlar topluluğundan kurtulmanın arayışını dile getiriyor.

Düşünmeyi seçen, hazır bilgi verme yerine önce yazın örneklerinin sevdirilip okumanın benimsetilmesi gerektiğini düşünen Zehra İpşiroğlu eleştirel düşünmeyi öğretme yolunda somut önerilere yönelik alt başlıklara yer veriyor kitabında. Ve toplumumuzdaki düşünme korkusunun aşılması sürecine umutlu yaklaşımlar getiriyor.

Sezer Ateş Ayvaz
Yayın Dünyası

* * *

(...) İpşiroğlu bu kısa deneme kitabında ÷lkemizdeki önemli bir sorunun üzerinde duruyor. Üniversitelerimizde okuma ve öğrenmenin ne denli yanlış anlaşıldığı ve uygulandığı sorunu bu. Yazar, kitabının ilk bölümünde öğrencileriyle yaptığı bir deneyi aktararak üniversite gençliğinin bugünkü düzeyini açık bir biçimde gösteriyor.

İpşiroğlu öğrencilerine verdiği oldukça ironik bir metnin onlar tarafından yorumlanmasını ister. Bu alaycı metin, okuma alışkanlığı olmadığı için öğrenciler tarafından tümüyle yanlış anlaşılır.

Kitap aynı zamanda eleştiri üzerine de görüşleri içeriyor.

Tempo

* * *

"Düşünmüyorum, varım"

İstanbul Üniversitesi öğretim üyelerinden Zehra İpşiroğlu, okuma ve düşünme üzerine yaptığı araştırmayı *Düşünmeyi Öğrenme ve Öğretme* adıyla kitaplaştırdı. İpşiroğlu'nun ilginç deneylerle temellendirdiği araştırması, özellikle üniversite eğitimi ve öğrenciler üzerine bir çırpıda geçirilemeyecek yeni bulgular ve sorular getiriyor.

"Bizim öğretim sistemimiz skolastik öğretime dayanır." Oldukça açık ve net... İstanbul Üniversitesi öğretim üyelerinden Zehra İpşiroğlu, son zamanlarda çıkan en ilginç araştırmalardan biri olan *Düşünmeyi Öğrenme ve Öğretme* (AFA Yayınları) kitabını bu saptama üzerine kuruyor. Zehra İpşiroğlu, bir yandan saptamasını öğrencileri üzerinde yaptığı deneylerle temellendirirken, diğer yandan "öğretim", "öğretim üyesi", "öğrenci", "üniversite" ve giderek "düşünme" gibi sıkça kullandığımız kavramları gözden geçiriyor, eleştiriyor, hatta sarsıyor.

Kitabında, "Neden okumuyoruz?" sorusunu ilk hamlede ortaya koyup malum "rehavete" kapılmadan, daha çekici ve anlamlı bir soruya yöneliyor. İpşiroğlu: Nasıl okuyoruz?" Gerçekten yeni ve "imkânlı" bir bakış bu. Üstelik İpşiroğlu'nun ilginç deneyleri, "okuma özürlü" kuşaklarının okuma-düşünme çiftiyle arasında oluşan mesafeyi kavramanıza epeyce yardımcı oluyor.

Nokta

* * *

Kalıpların tutsağıyız

İpşiroğlu, çoğu zaman hazır düşünce kalıplarıyla düşünüldüğü görüşünde. Böyle olunca, eleştiri kişisel bir pohpohlama ya da yerne düzeyini aşamıyor. İpşiroğlu eleştirel düşünce eksikliğinin temelde eğitim sisteminden kaynaklandığı kanısında.

Dikmen Gürün Uçarır

Düşünme korkusu, içinde yaşadığımız şu çalkantılı dönemin belki de en belirgin özelliği. Neye uğradığımızı bile anlamadan düşüveriyoruz bu korkunun pençesine. Giderek yaygınlaşan bir hastalık gibi içimize sızıyor. Kurtulmak kolay değil. Amaçlanan da bu. Özgürce düşünemeyen, sorunlara eleştirel bakmayan suskun insanlar yaratmak. İstendiği gibi biçimlendirilen, yönlendirilen insanlar...

Bu soruna deneysel bir araştırmayla ışık tutan bu kitap, bir arayışı dile getiriyor. Düşünme korkusunu yenerek düşünmeyi öğrenme ve öğretme arayışını...

3. BASKI

ISBN 975-414-009-X

500000

4 140094